

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
т.в.о Завідувач випускової кафедри
_____ Н.В. Коваленко
« ____ » _____ 2021 р.

ВИПУСКНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

Тема: «Оцінка експортного потенціалу АПК»

Виконавець: Чарупа Анастасія Миколаївна

Керівник: к.е.н. Салькова Ірина Юріївна

Нормоконтролер: к.е.н. Салькова Ірина Юріївна.

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та бізнес-адміністрування

Кафедра міжнародної економіки

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма: «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

т.в.о. Завідувач випускової кафедри

_____ Н.В. Коваленко

« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання випускної роботи

Чарупа Анастасія Миколаївна

(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «Оцінка експортного потенціалу АПК» затверджена наказом ректора від «30» березня 2021 р. №515/ст.
2. Термін виконання роботи: з 17.05.2021 р. по 20.06.2021 р.
3. Вихідні дані роботи: статистичні дані, електронні інформаційні джерела, матеріали періодичних видань
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи експортного потенціалу АПК, поняття, форми та оцінка експортного потенціалу, методика оцінки експортного потенціалу, стан діяльності АПК на території України, аналіз виробництва та споживання АПК у світі, оцінка експортного потенціалу АПК в умовах глобалізації, перспективи АПК України згідно прогнозів світового ринку.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: трактування експортного потенціалу, структура експорту товарів АПК України.

6. Календарний план-графік

№ пор .	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Видача завдання	17.05.2021	
2	Збір та обробка статистичної інформації	17.05.2021-20.05.2021	
3	Вивчення стану проблем, опрацювання джерел	21.05.2021-24.05.2021	
4	Написання теоретичної частини	25.05.2021-29.05.2021	
5	Написання аналітичної частини	30.05.2021-31.05.2021	
6	Написання вступу та висновків	31.05.2021-01.06.2021	
7	Оформлення пояснювальної записки, графічного матеріалу, підготовка доповіді, передзахист	02.06.2021-04.06.2021	
8	Проходження нормоконтролю, перевірка на плагіат, оформлення документів до захисту, рецензування роботи, подання роботи на кафедрі	04.06.2021-20.06.2021	

7. Дата видачі завдання: «17» травня 2021 р.

Керівник випускної роботи _____ Салькова І.Ю.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Чарупа А.М.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Оцінка експортного потенціалу АПК // Дипломна робота. Національний авіаційний університет. 2021 р. – 75 с., 8 таблиць, 34 джерела, 3 рисунка.

Ключові слова: агропромисловий сектор, конкурентна спроможність, конкуренція, кооперація, міжнародна торгівля, глобалізація, ринок землі, матеріально технічне забезпечення.

Метою роботи є оцінка експортного потенціалу АПК та галузей які туди відносяться. Також оцінка рівня розвитку АПК України та її місце в світі.

Об'єктом дослідження виступає АПК України, його аналіз та оцінка перспектив експортного потенціалу.

В процесі роботи застосовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового дослідження, а саме порівняльний аналіз, систематизація, групування, статистично-математичний, структурно-функціональний методи та ін.

У дипломній роботі визначені теоретичні та методологічні основи поняття експортного потенціалу, визначення його проблемних моментів розвитку та перспективи їх розвитку.

Значущість даної роботи закладається в актуальності тематики експортного потенціалу АПК та стратегія на вихід на світовий ринок для покращення економіки країни, та підвищення вітчизняних виробників серед рейтингу виробників у світі.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК	8
1.1. Поняття, форми та оцінка експортного потенціалу АПК.....	8
1.2. Методика оцінки експортного потенціалу.....	14
1.3. Стан діяльності АПК на території України.....	29
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК УКРАЇНИ	40
2.1. Аналіз виробництва та споживання товарів АПК у світі.....	40
2.2. Оцінка експортного потенціалу АПК в умовах глобалізації.....	47
2.3. Перспективи АПК України згідно прогнозів світового ринку.....	54
Висновки до розділу 2.....	62
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Робота є актуальною так як на сьогодні зовнішньоекономічна діяльність підприємств за умов членства України в СОТ набуває важливого пріоритету з метою покращення експортного потенціалу підприємств та зовнішньоекономічній діяльності підприємств. Таким чином зняття або послаблення досить великої частини зовнішньоторговельних бар'єрів для вітчизняних підприємств дає змогу набуття нових можливостей для масштабування та розвитку через знання нових ринків у світі та збуту (експорту) вчим власної продукції.

Зростання конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках в правилах СОТ означає, що вітчизняні підприємства вже розраховують, здебільшого, на власні сили у конкурентній боротьбі експортного потенціалу серед міжнародних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Забезпечення розвитку агропромислового сектору як на національному, так і на регіональному рівнях є пріоритетом для інтеграції України не лише в європейський, а й у світовий економічний простір для оптимізації експортного потенціалу. У процесі дослідження використовувались методи теоретичного аналізу, синтезу, спостереження, опису, таблично-графічного.

Метою випускової роботи є здійснення оцінка експортного потенціалу АПК та дослідження функціонування сектору: визначити напрямки удосконалення та оптимізації комерційної діяльності агропромислового сектору.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішувались наступні завдання:

– охарактеризувати сутність поняття експортного потенціалу АПК, визначити її форми, особливості та оцінити діяльність

- ознайомитись з методами оцінки експортного потенціалу країни;
- охарактеризувати стан діяльності АПК в Україні;
- дослідити методикау визначення експортного потенціалу країн зарубіжжя і також Україну;
 - проаналізувати виробництво та споживання товарів АПК;
 - оцінити експортний потенціал АПК;
 - визначити перспективи АПК України згідно прогнозів світового ринку;

Методологічною та інформаційною базою дослідження є наукові публікації періодичних видань, праці українських та зарубіжних дослідників, присвячені економіко-організаційній теоретичній і методичній проблемам управління і розвитку систем АПК в складі компаній .

Об'єктом даної роботи є дослідження АПК України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК

1.1. Поняття , форми та оцінка експортного потенціалу АПК

Агропромисловий комплекс — складова частина економіки, що поєднує в собі виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарську переробку, матеріально-технічне обслуговування сільськогосподарських угідь [3].

В АПК входять три великі сфери галузей.

Перша сфера АПК — це тракторне і сільськогосподарське машинобудування; машинобудування для харчової промисловості; агрохімія (тобто виробництво мінеральних добрив і мікробіологічна промисловість); комбікормова промисловість; система матеріально-технічного обслуговування сільського господарства; меліоративне і сільське будівництво.

Друга сфера — рослинництво, тваринництво, рибальство.

Третя сфера АПК — харчова промисловість; холодильне, складське, спеціалізоване транспортне господарство; торговельні й інші підприємства та організації, які займаються доведенням кінцевого продукту до споживача, включаючи оптові ринки, роздрібну торгівлю і суспільне харчування. До кожної сфери варто також віднести відповідні галузі науки і підготовку кваліфікованих кадрів[17].

Агропромисловий комплекс — багатогалузева виробнича система, в якій певна галузь виконує свою специфічну функцію.

Перехід до ринкової економіки сприяв формуванню різноманітних форм в сільському господарстві, створенню різних типів підприємств і

методів господарювання. Ведення господарства на підставі різних форм власності спровокувало утворення нових типів сільськогосподарських підприємств, таких як державні, кооперативні, орендні та приватні селянські господарства.

Сучасний стан АПК України характеризується глибокою кризою, зумовленою як факторами загальноекономічного характеру, так і недоліками аграрної політики. До складу АПК входять:

- сільське господарство;
- харчова;
- м'ясо-молочна;
- борошномельно-круп'яна;
- комбікормова;
- мікробіологічна промисловості;
- а також ряд обслуговуючих підрозділів машинобудування;
- виробництво мінеральних добрив і хімікатів;
- сільське будівництво;
- та допоміжні галузі, котрі забезпечують спорудження об'єктів, транспортування, зберігання й реалізацію сільськогосподарської продукції;

За сучасних умов для успішного розвитку всіх галузей АПК створюються нові форми організації агропромислового виробництва:

- агропромислові об'єднання;
- агрокомбінати;
- агрофірми;
- асоціації;
- виробничі й науково-виробничі системи;
- агрохолдинги;

На території України існують різні економічні і природно-кліматичні умови, в яких функціонують сільськогосподарські підприємства, в окремих районах створюються кластери по виробництву м'яса і м'ясопродуктів, молока й молокопродуктів, цукрових буряків і цукру, соняшнику й олії тощо. Основними виробничими одиницями є малі та середні аграрні підприємства.

Магістральним напрямом підвищення ефективності всіх структурних підрозділів АПК є перехід на шлях інтенсивного розвитку [24].

Розвиток сільськогосподарського виробництва повинен супроводжуватися збільшенням механізованої роботи сільського господарства та зменшенням ручної праці. Однак формування і функціонування АПК відбувається в умовах загострення проблеми трудових ресурсів, оскільки в підприємствах окремих областей, особливо низько розвинутих адміністративних районів, збільшується дефіцит робочої сили та кваліфікованих кадрів на виробництві [20].

Основу агропромислового виробництва складає сільське господарство, яке є продовольчою базою для населення і джерелом сировини для промисловості. Рівень розвитку сільського господарства має важливий вплив на обсяг необхідного продукту – матеріальної основи зростання доходів населення та оплати праці. Цим і визначається його важливість в економіці країни. Розвиток сільськогосподарського виробництва в великій мірі залежить від матеріально-технічної бази та кваліфікованих кадрів на підприємстві. При впровадженні новітніх технологій продуктивність праці в землеробстві і тваринництві різко підвищується і разом з тим зменшується собівартість на одиницю продукції. На рівень продуктивності праці в сільському господарстві мають значний вплив природно-кліматичні умови, технічна оснащеність, організація і управління виробництвом та багато інших факторів. Більш детальну інформацію щодо споживання можна подивитись в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Споживання продуктів харчування в Україні (на душу населення в рік, кг) [6]

Продукти	Норми споживання	2018р.	2019р.	2020р.
М'ясо і м'ясопродукти	45,4	68,2	38,9	42,0
Молоко і молочні продукти	353	373,2	243	234,7
Яйця (шт.)	246	272,0	171	251
Цукор	30	50,0	31,3	39,5
Картопля	90	131,0	123	133,6
Овочі і баштанні	106	102,6	96	126,7
Фрукти і ягоди	61	47,4	33,4	34,8
Хлібопродукти	94	141,0	128	119,5
Риба і рибні вироби	14	17,6	3,6	14,1
Олія	7,0	11,6	8,2	13,6

Узагальнено автором на основі джерел [6]

Розвиток сільськогосподарського виробництва підпорядкований дії єдиних економічних законів, які характерні для розвитку всього сільського господарства [1].

У сільському господарстві діють різні форми власності: державна і приватна. В умовах ринкових відносин сформувались різноманітні форми господарювання: кооперативні, державні, приватні господарства, асоціації, акціонерні товариства, селянські фермерські господарства, підсобні підприємства. Вони потребують підтримки з боку держави, регулярного матеріально-технічного постачання, фінансування та кредитування. Особливо це відбувається у весняно-літній період, коли немає ще продукції, а витрати виробництва великі [6]. Покриття витрат за рахунок кредитів не

завжди може виходити в точку беззбитковості, тому з боку держави діють різні дотаційні програми, вони створені для того, щоб покривати витрати на виробництво.

За призначенням і кінцевим використанням продукції в агропромисловому комплексі розрізняють два основних підкомплекси. Агропродовольчий підкомплекс – це сільське господарство (в тій його частині, в якій виробляються продукти харчування і сировина для виробництва продовольчих товарів), харчова, м'ясо-молочна, муко-мельно-круп'яна промисловість, громадське харчування, торгівля сільськогосподарськими товарами повсякденного попиту, а також галузі промисловості, що постачають підприємствам і організаціям даного підкомплексу необхідні засоби виробництва. Підкомплекс непродовольчих товарів включає сільське господарство в тій його частині, в якій створюється сировина для непродовольчих товарів, всі підгалузі легкої промисловості, які використовують сільськогосподарську сировину, – виробництво тканин, одягу та трикотажу, взуття, шкіряно-хутряних та інших виробів і промисловість, що постачає ці галузі засобами виробництва [21].

На сьогоднішній день здійснюються ефективні структурні зміни в агропромисловому комплексі. Збільшується частка першої і третьої сфер в загальному обсязі виробленої продукції, виробничих основних фондів і кількості працюючих. Такі тенденції зумовлені необхідністю підвищення матеріально-технічного забезпечення і продуктивності праці в другій і третій сферах. Третя сфера АПК країни нині є найбільш відсталою, але враховуючи тенденції сьогодення вона динамічно розвивається і впродовж найближчих років згідно прогнозів вона буде мати досить важливу роль в агропромисловому секторі України. На сьогодні головна складність в розвитку закладається в тому, що не забезпечується своєчасна переробка сільськогосподарської продукції, допускаються великі її втрати в процесі транспортування, зберігання і переробки [12].

Концепція дальшого удосконалення АПК передбачає прискорений розвиток третьої сфери, що є замикаючою ланкою виробництва кінцевого продукту АПК. Для вирішення цього завдання необхідно високими темпами розвивати галузі матеріально-технічного забезпечення АПК, що дасть змогу, завершивши комплексну модернізацію в усіх галузях сільського господарства і здійснивши реконструкцію, отримати результат швидкого нарощування потужностей у галузях третьої сфери. Впровадження високопродуктивних безвідходних технологій виробництва кінцевого продукту АПК зменшить втрати продукції і скоротить затрати ручної праці і кінцевому етапі зменшить собівартість товару з одиницю продукції [4].

Головна особливість, що визначає специфіку АПК – тісний взаємозв'язок в сільському господарстві економічного і природного процесів виробництва. Головним засобом виробництва в сільському господарстві, виступає земля, частина інших засобів виробництва відтворюється безпосередньо в переробній галузі. Сільське господарство складає, з одного боку, засоби виробництва, що відтворюються людиною при впливі природи (це біологічні чи матеріально-біологічні засоби виробництва), з іншого боку — засоби виробництва, відтворені людиною без цього впливу. І матеріально-біологічні, й індустріальні засоби виробництва утворюють єдність. Але провідну, визначальну роль відіграють матеріально-біологічні засоби. Матеріально-біологічні засоби виробництва, технології оброблення сільськогосподарських культур, виробничі процеси у тваринництві визначають форму і структуру засобів виробництва, що виготовляються промисловістю. У свою чергу матеріально-біологічні засоби виробництва модернізують, щоб з максимальною безбитковістю використовувати промислові засоби виробництва. Йдеться про впровадження та розвиток таких властивостей рослин і тварин, що найбільше відповідають сільськогосподарським методам виробництва [10].

Це зумовлює необхідність чіткого збалансування і пропорційності між складовими частинами комплексу. Тому протиріччя, котрі виникають та вирішуються в системі АПК – це внутрішній сигнал розвитку самого комплексу, наслідком якого є удосконалення рівнів розвитку всіх галузей, що входять до АПК [3].

1.2. Методика оцінки експортного потенціалу

Експортний потенціалу підприємства являє собою, на нашу думку, здатність підприємства в умовах забезпеченості ресурсами виробництва, керуючись адекватною економічною стратегією розвитку віднайти і використати необхідні можливості для виробництва і реалізації оптимального для отримання максимального прибутку об'єму конкурентоздатних на міжнародних цільових ринках товарів, послуг та інших суспільних благ з дотриманням принципів недопущення шкоди національному господарству та економічній безпеці країни. Здебільшого, експортний потенціал суб'єкта економічної діяльності розглядається у якості головної передумови фактичного здійснення експортної діяльності підприємством, а його наявність – як наявність можливості до здійснення експортної діяльності на підприємстві, її початку [1].

Деякі дослідники взагалі сумніваються у можливості кількісної оцінки експортного потенціалу через надзвичайно велику кількість факторів, що на нього впливають та суб'єктивність самої категорії експортного потенціалу, а також відбору показників, за якими здійснюється його оцінка. Так, науковець Т. М. Мельник вважає, що у більшості випадків дослідження експортного потенціалу становить собою прогнозування товарної та галузевої структури експорту продукції на основі результатів аналізу динаміки експортування, його товарної та галузевої структури за періоди, що передували даті проведення дослідження. Дослідник обґрунтовує неможливість кількісної

оцінки експортного потенціалу, спираючись на суб'єктивний характер даного поняття та відсутність прямого зв'язку між потенціалом та позицією підприємства на ринку. Поняття експортного, промислового чи виробничого потенціалу не використовуються серед дослідників Заходу [9].

Складовими експортного потенціалу (ЕхП) є потенціал внутрішніх ресурсів (ПВР), потенціал зовнішнього ринку (ПЗР) та умови виходу на ринок.

Потенціал внутрішніх ресурсів науковець розуміє як функцію від техніко-технологічної бази (ТБ), кваліфікації кадрів (К), методів управління (М), фінансів (Ф), тобто:

$$ПВР = f(ТБ, К, М, Ф). \quad (1.1)$$

Головним критерієм доцільності експортування на конкретний ринок (наявності експортного потенціалу) є:

$$ПВР = ПЗР, \quad (1.2)$$

У іншому ж випадку, на думку науковця, експортна діяльність підприємства а даному ринку буде недоцільною. Т. М. Мельник під ПЗР розуміє вимоги зовнішнього ринку до підприємства. Та якщо ПЗР – це вимоги зовнішнього ринку для діяльності на ньому даного підприємства, то підприємство може ефективно діяти на ньому і за:

$$ПВР \geq ПЗР, \quad (1.3)$$

Умови виходу на ринок (УВР), за Т. М. Мельник, складаються з національних умов (торговельної політики країни, системи підтримки експортного виробництва) та зовнішніх умов (торговельного режиму країни експортування). Враховуючи умови виходу на ринок, Т. М. Мельник вважає,

що ознакою наявності експортного потенціалу у суб'єкта бізнесу на конкретному ринку є:

$$ExП=f(ПВР, ПЗР, УВР) \text{ за умов, що: } ПВР=ПЗР \text{ і } УВР_{max}, \quad (1.4)$$

З цим можна погодитись лише частково, оскільки, як було зазначено вище, у разі наявності експортного потенціалу на підприємстві ПВР може і перевищувати ПЗР (за трактування ПЗР як вимог зовнішнього ринку до підприємства).

Науковець Д. В. Солоха, визначаючи теоретико-методичні основи оцінки рівня інноваційного потенціалу промислового регіону, визначає експортний потенціал як такий, що визначається здатністю та можливостями вітчизняних підприємств (їх виробничим потенціалом) до виробництва продукції, що є конкурентоспроможною, а значить, насамперед, інноваційною. Експортний потенціал Д. В. Солоха розраховує наступним чином:

$$ЕП=ВП \times K_{\kappa}^{инм} \times K_n / K_{np}, \quad (1.5)$$

Автор зазначає, що у даному методі експортний потенціал безпосередньо асоціюється з інноваційністю продукції, яка ототожнюється з її конкурентоспроможністю на певному зовнішньому ринку [4, с. 43]. Це не зовсім точне узагальнення, оскільки навіть продукція, що зовсім не має ознак інноваційності, наприклад, сталь, виготовлена у мартенівських печах є досить конкурентоспроможною на певних ринках. Відповідно, у наведеній дослідником формулі присутні коефіцієнти зовнішнього попиту та зовнішньої пропозиції, що, на нашу думку, чудово ілюструють наведене вище зауваження – на експортний потенціал товару підприємства значною

мірою впливає також фактичний попит на товар та пропозиція аналогічної продукції з боку конкурентів підприємства [11].

Науковці С. М. Козьменко та С. І. Колосок, базуючись на результатах ґрунтовного кореляційного та багатовимірного факторного аналізу чинників, що можуть тією чи іншою мірою впливати на експортний потенціал, послідовно визначають формули, за якими можна розрахувати експортний потенціал країни, галузі, підприємства та окремого продукту [18].

Відповідно до створеної ними моделі, зростання обсягів експорту продукції підприємства, в першу чергу, спричинене зростанням обсягів власного капіталу підприємства, середньої кількості працівників, основних засобів та доходу (виручки) від реалізації продукції (у вигляді товарів, робіт чи послуг), в той час як зростання поточних та довгострокових зобов'язань підприємства (тобто, в тому числі, і обсяги залученого капіталу на підприємстві) позитивно впливають на експорт продукції підприємства лише до певної межі. С. М. Козьменко та С. І. Колосок пропонують наступну формулу для оцінки експортного потенціалу підприємств машинобудування:

$$E_{nn} = E_{nkr} \times I_n \times b = E_{nkr} \times КП \times ОЗ \times ВК \times b, \quad (1.6)$$

де E_{nn} – експортний потенціал підприємства, грош. од.;

I_n – інтегральна оцінка експортної конкурентоспроможності підприємства;

КП – зважена середня кількість працівників підприємства;

ОЗ – зважені основні засоби підприємства; ВК – зважений власний капітал; β – поправочний коефіцієнт [5].

Науковці В. В. Дружиніна та Л. В. Різніченко, вивчаючи експортний потенціал машинобудівного підприємства, формулюють основну мету аналізу експортного потенціалу – вивчення попиту на продукцію, що виробляється підприємством і формування портфеля замовлень

В.В. Дружиніна та Л. В. Різніченко, погоджуючись з іншими науковцями, метою оцінки експортного потенціалу вважають визначення обсягу (кількості) продукції, яка може бути експортована. Для цього вони використовують наступні формули:

$$EP = PPP \times K_{\text{кон}} \times K_n \times K_{\text{пр}}, \quad (1.7)$$

де EP – експортний потенціал;

PPP – виробничий потенціал;

$K_{\text{кон}}$ – коефіцієнт конкурентоспроможності продукції;

K_n – коефіцієнт пропозиції на світовому ринку (з урахування конкретної країни експортування); $K_{\text{пр}}$ – коефіцієнт пропозиції на світовому ринку (з урахуванням конкретної країни експортування);

Виробничий потенціал дослідники обчислюється наступним чином:

$$PPP = RP + K_{\text{тех}} + P_{\text{пер}} + P_{\text{інф}}, \quad (1.8)$$

де RP – ресурсний потенціал;

$K_{\text{тех}}$ – коефіцієнт технології виробництва;

$P_{\text{пер}}$ – потенціал переробних виробництв;

$P_{\text{інф}}$ – потенціал виробничої інфраструктури.

Ресурсний потенціал у праці дослідників обраховується так:

$$RP = I + TP + MTP + P_{\text{рз}}, \quad (1.9)$$

де I – сума інвестицій;

TP – трудові ресурси (у вартісній формі);

МТР – матеріально-технічні ресурси (сукупність основних і обігових засобів у виробництві); P_{pz} – сукупність підприємницьких рис менеджерів, що організовують виробництво [15].

Через те, що деякі елементи експортного потенціалу виражені у вартісній формі, дослідники вважають за можливе дещо скоротити кінцеву формулу обрахунку експортного потенціалу, що набуває наступного вигляду:

$$EP = (I + TP + MTP) \times K_{кон} \times K_n \times K_{np}, \quad (1.10)$$

І нарешті, дослідники пропонують на початку оцінки наявного експортного потенціалу визначити виробничий потенціал та ступінь його залежності від факторів виробництва (з огляду на те, що експортна продукція є лише часткою загального обсягу виробленої на підприємстві продукції):

$$Yaxbxcx = x_1 + x_2 + x_3, \quad (1.11)$$

де a, b, c – коефіцієнти множинної регресії;

x_1 – оцінка робочої сили; x_2 – інвестиції; x_3 – активи підприємства [6].

Як бачимо, вплив маркетингу на експортний потенціал підприємства окремо не виділяється, хоч можна зробити припущення, що він частково залежить від підприємницьких рис організаторів виробництва, а також, до деякої міри, відображений у коефіцієнтах попиту та пропозиції на продукцію підприємства та аналогічну їй для кожного окремо розглядуваного закордонного ринку збуту. Метод оцінки експортного потенціалу машинобудівного підприємства В. В. Дружиніної та Л. В. Різніченко базується на методі обчислення експортного потенціалу підприємства АПК О. І. Попова [23].

О. І. Попов, визначаючи експортний потенціал підприємства АПК, користується такими характерними для АПК категоріями, як агро-ресурсний

потенціал (АрП), природно-ресурсний потенціал (ПрП), біопотенціал (БП), потенціал ґрунтів (ПГ), кліматичний потенціал (Кл), потенціал водних ресурсів (Вр), потенціал рослин (Пр), потенціал тварин (Пт), потенціал мікросвіту (Пм). Експортний потенціал О. І. Попов обраховує наступним чином:

$$EP = PPP \times K_{кон} \times K_n \times K_{np},$$

$$PPP = AP\Pi + K_{тех} + П_{нер} + П_{інф}, \quad AP\Pi = Пр\Pi + TP + \quad (1.12)$$

$$MTP + П_{рз}, \quad Пр\Pi = БП + ПГ + Кл + Вр, \quad (1.13)$$

$$БП = Пр + Пт + Пм, \quad (1.14)$$

$$EP = (K_{тех} + П_{нер} + П_{інф} + TP + MTP + ПрЗ + ПГ + Кл + Вр + \quad (1.15)$$

$$+ Пр + Пт + Пм) \times K_{кон} \times K_n \times K_{np}, \quad (1.16)$$

Далі О. І. Попов пропонує, аналогічно до В. В. Дружиніної та Л. В. Різніченко, визначити виробничий потенціал підприємства АПК (у даному випадку – з 1 га землі) та його залежність від факторів виробництва, а також обчислити частку продукції, що буде експортуватись [7].

Теоретико-методичні аспекти оцінювання експортного потенціалу на макро, мезо- та мікро- рівнях були та є предметом досліджень Березюк Ю. Б., Бикової Н. В., Бутка М. П., Гораль Л. Т., Жука М. В., Запотоцького С. П., Зборовської Ю. Л., Кириченко О. М., Козік М. О., Коломійця В. В., Коровайченко Н. Ю., Крушніцької Г. Б., Мельник Т. М., Олійника Я. Б., Пепа Т. В., Скорнякової І. В., Шафранової К. В., Шелест Є. О., Шийко В. І. та ін. [1].

Експортний потенціал промисловості регіону пропоную розглядати з позиції інтеграції взаємопов'язаних категорій, зокрема:

- експортного потенціалу АПК (як експортного потенціалу одного із ключових видів економічної діяльності);

- експортного потенціалу регіону (як складової експортного потенціалу країни);

Глибокий аналіз вітчизняної літератури засвідчує те, що на сьогодні у багатьох статтях зустрічаються такі поняття як «експортний потенціал регіону», «експортний потенціал АПК», «експортний потенціал аграрних підприємств», однак економічна категорія «експортний потенціал промисловості регіону» взагалі не досліджена [13].

Стосовно економічної категорії «експортний потенціал», то в «Економічній енциклопедії» цей термін трактується як «потенційна спроможність і можливість країни експортувати наявні та нарощувати експорт нових виробів, ресурсів і послуг» [33].

Основі підходи до трактування сутності понять «експортний потенціал АПК», «експортний потенціал регіону» та «експортний потенціал агропромислових підприємств», на основі яких можна подати авторське трактування сутності експортного потенціалу промисловості регіону, представлені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Трактування експортного потенціалу [7]

№ п/п	Автор	Рік	Трактування
Експортний потенціал АПК			
1	Пепа Т. В.	2001	продовольчий експортний потенціал трактується як «сукупність виробництв з випуску продовольчої продукції, яка вивозиться і реалізується за межами нашої країни»

Продовження таблиці 1.2.

№ п/п	Автор	Рік	Трактування
2	Кириченко О. М.	2002	експортний потенціал – «це потенційна можливість галузі зберігати або збільшувати обіг експорту в довгостроковій перспективі, використовуючи сукупність національних і зовнішніх чинників, які дають можливість ефективної конкурентоспроможності на ринку»
3	Скорнякова І. В.	2006	експортний потенціал АПК – «це здатність АПК виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку високоякісну продукцію, що може подолати існуючі експортні бар'єри та бути ефективно продана за кордон»
4	Коровайченко Н. Ю.	2007	експортний потенціал окремої галузі являє собою «здатність продукції бути реалізованою на світовому ринку за умови відповідності його потребам за якістю і конкурентоздатністю та усунення протекціоністських бар'єрів з боку країн-імпортерів»
Експортний потенціал регіону			
5	Крушніцька Г. Б.	2001	експортний потенціал регіону – це «здатність регіональної економіки виявляти і регулярно реалізовувати свої переваги на ринку згідно до умов середовища, що змінюється»
6	Коломієць В. В.	2005	експортний потенціал регіону – це «здатність усього суспільного агровиробництва, розташованого в межах певної території виробляти і реалізовувати на конкретних закордонних ринках у подальшій перспективі конкурентоспроможні товари при досягнутому рівні розвитку економіки і системі організаційно-економічної підтримки експорту»
7	Березюк Ю. Б.	2011	експортний агропродовольчий потенціал регіону – це «здатність реалізації конкурентоспроможної продукції на світовому ринку»

Закінчення таблиці 1.2.

№ п/п	Автор	Рік	Трактування
8	Шафранова К. В.	2013	«експортний потенціал регіону розглядається як перелік його матеріально-технологічних, трудових, інтелектуальних, природних та інших видів ресурсів»
9	Бутко М., Козік М.	2015	експортний потенціал регіону – «це комплексний показник, який враховує властивості й характеристики регіону, його перспективи на зовнішньому ринку в залежності від усього комплексу наявних у його межах ресурсів»
Експортний потенціал промислових підприємств			
10	Бикова Н. В.	2011	експортний потенціал лісопромислового підприємства – це «фактична здатність підприємства формувати і реалізовувати агропромислову продукцію на світовому ринку та його потенційна можливість зберігати або збільшувати обсяги експортної продукції в довгостроковій перспективі, зазначаючи потреби та тенденції зарубіжного ринку, що дасть можливість отримати ефективну конкурентоспроможність»
11	Зборовська Ю. Л.	2011	експортний потенціал підприємств переробної промисловості АПК – це «здатність мобілізувати свої виробничі ресурси (сировинні, фінансові, інтелектуальні, трудові, організаційні) та використовувати їх з максимальною ефективністю, виробляючи при цьому конкурентоспроможну продукцію з інноваційними параметрами, яка користувалася б попитом на зовнішніх ринках, а також можливість

Джерело: сформовано автором [32]

З огляду на це, необхідно розглянути розроблені методичні підходи до оцінювання окремо експортного потенціалу регіону, експортного потенціалу промисловості та експортного потенціалу агропромислових підприємств [4].

Підхід до розрахунку рентабельних параметрів агропромисловості, який базується на важливому факторі, що формує цей потенціал – площі ріллі (наявність та ефективність використання якої прямо впливає на можливості виробництва та асортимент продукції рослинництва і тваринництва). Модель розрахунку експортного потенціалу на перспективний період визначається як добуток таких складових: площа ріллі у базовому періоді (млн. га); індекс зміни площі ріллі (частка одиниці); ефективність використання ріллі у базовому періоді (грн./га); індекс ефективності використання ріллі (частка одиниці); частка продукції сільського господарства, що була перероблена у базовому періоді (частка одиниці); індекс зміни частки продукції сільського господарства, що переробляється (частка одиниці); рівень рентабельності продукції харчової промисловості (частка одиниці) у відношенні до частки сировини у собівартості продукції харчової промисловості (частка одиниці); курс національної валюти у відношенні до курсу дол. США (дол. США/грн.); коефіцієнт експортної орієнтації галузі у базовому періоді (частка одиниці); індекс зміни експортної орієнтації галузі (частка одиниці) [4].

Довгострокові прогнози розвитку експортного потенціалу агропромисловості чітко окреслені Скорняковою І. В. у [5]. Шляхом комплексного дослідження тенденцій становлення експортного потенціалу агропромисловості на національному рівні автор здійснила прогноз товарної структури експорту України до 2030 р., в тому числі, агропромисловості. Результати дослідження запевняють, що основними складовими впливу на товарну і географічну структуру промисловості, а також на її обсяги є основний капітал промислового сектора, в тому числі, перспективи його оновлення та нарощення; структура основних видів промислової діяльності;

людський капітал та протекціоністські заходи (надання пільг вітчизняним експортерам, застосування нетарифних бар'єрів на імпорتنу продукцію).

З огляду на це, експортний потенціал базових галузей агропромисловості обчислюється із врахуванням рівня наявного виробництва, рівня споживання виробленої продукції на внутрішньому ринку та зовнішніх факторів (попит на аналогічну продукцію у країнах-імпортерах, умови торгівлі, рівень закритості експортних ринків) [6].

Інтегральне оцінювання експортного потенціалу агропродовольчого комплексу на регіональному рівні з метою визначення факторів його формування, здійснено в основі підходу аналізу ключових показників внутрішнього та зовнішнього середовища агропродовольчого сектора економіки.

Зокрема, це «експортна квота, структура експорту та експортна спеціалізація регіону, конкурентоспроможність агропродовольчої продукції, питома вага прибутку від експорту у сумарних прибутках суб'єктів регіонального ринку, ефективність виробництва експортної продукції, рентабельність експортних операцій» [9].

Ознайомлення з рекомендаціями до оцінки експортного потенціалу на рівні регіону засвідчило, що у даному підході представлено концептуальну модель оцінки регіонального потенціалу експортування на основі виявлення і формування регіональних конкурентних переваг в результаті кількісного та якісного оцінювання складових внутрішнього потенціалу регіону. Оцінювання використання регіональних конкурентноспроможних переваг, за яким визначається рівень інтегрованості економіки регіону у систему світового господарства та рівень ефективності експортної діяльності регіону, відбувається за рівнем включення економіки регіону в систему зовнішньоторговельних зв'язків, показниками стану експорту, рівнем експортної спеціалізації та рівнем ефективності структури експорту.

Натомість, Коломієць В. В. [8] здійснив рейтингову оцінку кожної галузі регіону як суму галузевого коефіцієнта локалізації по певній галузі регіональної економіки, вказаного індекса промислової спеціалізації регіону та приведенного індекса експортної спеціалізації регіону. Окрім того, автор дослідження наголошує на використанні методів регіонального планування та екстраполяції з метою проведення комплексного оцінювання галузі регіональної економіки.

Сортувати регіони країни у відповідності до рівня їх експортного потенціалу тому, дана методика передбачає два етапи: перший – відбір та аналіз показників виробничого та інвестиційно-інноваційного потенціалу регіонів, що досліджуються; другий – оцінка інтегральних показників експортного потенціалу відповідних регіонів [10].

У контексті дослідження експортного потенціалу регіону, буде коректним звернути увагу на такі необхідні показники, як валовий регіональний продукт (ВРП) та обсяг експорту регіону. Вказані показники перебувають у прямолінійній залежності (зміна обсягів експорту стає причиною зміни ВРП), як наслідок – тенденції їх розвитку – ідентичними [11].

Як зазначають Олійник Я. та Запотоцький С., «експортний потенціал регіону може визначатись часткою конкурентоспроможної продукції території регіону у структурі виробництва, а також можливістю використання різного роду регіональних ресурсів у структурі світових коопераційних зв'язків» [15].

Ресурсну базу експортного потенціалу регіону формують наявні трудові ресурси, виробничі потужності сільського господарства, промисловості, будівництва, розвиток об'єктів виробничої, транспортної та соціальної інфраструктури, рівень науково-технічного прогресу [15].

Що стосується оцінювання експортного потенціалу промисловості на мікрорівні, то запропоновано комплексний підхід до оцінки експортного

потенціалу підприємств агропромислового комплексу, за допомогою якого можна визначити рівень конкурентного потенціалу, фактичний стан та ефективність використання експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу та згрупувати їх у відповідні перспективні експортні групи на основі використання рейтингового, матричного та інтегрального методів [12].

Оцінювання експортного потенціалу підприємств переробної промисловості АПК слід здійснювати за комплексом показників, що відображають: рівень відкритості економіки; можливості входження у глобальний економічний простір; рівень використання виробничого потенціалу; динаміку експорту; інтенсивність експортної діяльності; експортну орієнтацію; «умови торгівлі» [13].

Є. Шелест розроблено структурно-функціональну модель формування та використання експортного потенціалу підприємств машинобудування. В основі даної моделі лежить оцінювання фактичного стану експортного потенціалу машинобудівних підприємств у відповідності до вимог закордонного ринку та під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища з метою визначення шляхів формування, оптимізації та реалізації експортних можливостей агропромислових підприємств [17].

Результати аналізу наукових праць [1] дають підстави стверджувати, що на сьогодні відсутні будь-які ґрунтовні дослідження, що стосуються підходів до оцінювання експортного потенціалу промисловості регіону. З огляду на це, перспективи подальших розвідок в окресленому напрямі полягають у розробленні комплексної методики оцінювання експортного потенціалу промисловості регіону, яка передбачає:

- аналіз сучасного стану експортного потенціалу промисловості регіону;
- визначення складових формування експортного потенціалу регіону;
- встановлення факторів впливу на стан експортного потенціалу регіону;

- визначення пріоритетних видів промислової продукції, що мають значні конкурентні переваги на зовнішньому ринку;
- представлення напрямів та механізмів збільшення експортного потенціалу агропромисловості регіону;

Таблиця 1.3.

Найбільші світові експортери зернових 2020

Пшениця				Ячмінь			
Позиція	Країна	Обсяг експорту, млрд. дол. США	Частка у світовому експорті, %	Позиція	Країна	Обсяг експорту, млрд. дол. США	Частка у світовому експорті, %
1.	США	5,4	14,8	1.	Австралія	1,1	19,2
2.	Канада	4,5	12,4	2.	Франція	1,1	18,2
3.	РФ	4,2	11,6	3.	Аргентина	0,6	10,2
4.	Австралія	3,6	9,9	4.	Німеччина	0,5	8,5
5.	Франція	3,4	9,3	5.	РФ	0,4	7,2
6.	Україна	2,6	7,2	6.	Україна	0,4	6,3
7.	Німеччина	1,9	5,3	7.	Велика Британія	0,3	5,4
8.	Аргентина	1,9	5,1	8.	Канада	0,3	5,0
9.	Румунія	1,3	3,5	9.	Румунія	0,2	3,7
10.	Польща	0,8	2,2	10.	Данія	0,2	2,5

Джерело: сформовано автором [22]

Згідно даної таблиці Україна займає шосте місце у світі по експорті зернових продуктів. Згідно із статистичними даними п'ять найбільших українських експортерів експортують більше 50% зернових. Саме вони завдають тренди у розвитку даної галузі АПК.

За підсумками 2018-2020 маркетингового року Україна встановила з експорту зернових — 43,9 млн т. У частці експорту кукурудза склала 20,7

млн т, пшениця — 17,5 млн т, ячмінь — 5,4 млн т. Найбільшими імпортерами українського зерна є країни Африки, Азії та Європи.

При експорті зернових важливе значення має наявність логістичних комплексів, транспортних вузлів. Україна має достатні потужності для зберігання та транспортування зерна, однак вони потребують модернізації. До відміни обов'язкової сертифікації в Україні функціонувало біля 790 зерносклади ємністю 33,5 млн т. Інші склади та елеватори або не надають якісні послуги. Або не мають належного технічного оснащення

Конкуруванню на основі витрат заважає логістична складова, оскільки на сьогоднішній день Україна не може забезпечити прийнятні ціни на транспортування продукції [21].

1.3. Стан діяльності АПК на території України

АПК України — це велике міжгалузеве утворення, важлива частина економіки країни, яка включає сукупність галузей, пов'язаних між собою процесом відтворення, основне завдання якого – забезпечення продовольчої безпеки країни, зростання внутрішнього попиту населення, створення експортного потенціалу сировини і продовольства. Сфера його діяльності охоплює три чверті території України, на якій проживає третина населення і формується майже 60% внутрішнього фонду споживання, створюється 17% ВВП [31].

Зростання внутрішнього попиту має для України рівноцінно велике значення. Це стало рушійною силою для зростання промислового виробництва починаючи з 2001 року. Згадаємо харчову промисловість серед галузей, орієнтованих на внутрішній ринок, її частка в загальному обсязі промислового виробництва в Україні перевищує 30%. Значення виробництва у харчовій галузі перевищив рівень 2001 року на 46% згідно 2020р..

Насправді українська харчова промисловість займає внутрішній ринок, а раніше значну кількість ринку займала імпортована продукція, і в даний час частка вітчизняних товарів становить цілих 94% від загальної кількості продовольчих товарів в Україні. Україна демонструє позитивну динаміку освоєння інвестицій в основний капітал протягом останніх років. За останні три роки індекс продовольчих товарів зріс у 1,8 рази. Цьому сприяло зниження внутрішньої (середньорічної) процентної ставки з 30% у 2010 році до 8% у 2020 році. При цьому приватні фонди підприємств складають 62% інвестицій в основний капітал. Водночас промислові підприємства залучають інвестицій на 12-15 млрд. Грн. (2,26-2,83 млрд. Дол. США) для подальшого розвитку. Однак обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становив 8,4 млрд. Доларів США у 2020 році, тоді як у 2010 році рівень інвестицій був значно менший, ця тенденція сформувалась через недовіру інвесторів у законодавчу базу та недовіру до судової вертикалі України. Найбільший обсяг інвестицій в українську економіку надійшов із США (22%), Кіпру (20%) та Великобританії (17%). Витрати іноземних інвесторів на економіку України підтримуються на рівні 2,4% ВВП і дорівнюють 177 доларів США на душу населення. Україна має великі можливості для розвитку аграрного сектору, майже третина чорнозему та 27% усіх орних ґрунтів Європи розташовані в Україні, а третина всіх жителів проживає на селі. Аграрний сектор став лідером у проведенні реформ щодо оптимізації аграрного сектору України. Таким чином, земельно-майнові відносини повністю відбудовані в напрямку посилення інституту приватної власності на землю та майно, а в систему поповнення сільськогосподарських угідь матеріально-технічними ресурсами запроваджено ринкові механізми [25]. Створена система залучення кредитних ресурсів комерційних банків для фінансування агропромислових робіт, формується інфраструктура та модернізуються засоби регулювання аграрного ринку. Валове виробництво агропромислового сектору зросло на 30% протягом 2018-2020 років, і Україна вийшла на

передові позиції у світі як експортер зерна. Водночас у розвитку агропромислового комплексу існує низка надзвичайно складних проблем, які як залишились від минулої адміністративної системи, так і були результатом деяких помилок у її реформуванні та недостатньої послідовності. Однією з проблем є деформація виробничої структури, а дві третини агропромислової продукції виробляється в домашніх умовах населення, які є консервативними порівняно з науково-технічним прогресом та сучасною організацією аграрного бізнесу. За попередніми даними 2018 року, третя частина агропромислових підприємств закінчила його з фінансовими збитками, а їх кредиторська заборгованість становила майже 12 мільярдів гривень на початок 2019 року. Вичерпаність машинно-тракторного запасу в сільському господарстві становить 30% [11].

Визначальною проблемою для України нині є відсутність чітких стратегічних та тактичних пріоритетів розвитку галузей АПК. Проблема формування стратегії і тактики надто об'ємна та суперечлива і наводить на думку, що вона не може обмежуватись лише науковим аналізом міжнародних стандартів та поглядів, а ще гірше – копіюванням неадаптованих механізмів та моделей [2].

Спад валового національного продукту, не доскональність системи, загострення дефіциту платіжного балансу і державного бюджету, нестача кваліфікованого кадрового забезпечення та резерву і суттєве зниження рівня життя переважної більшості соціальних верств населення – найбільш характерні ознаки експертної оцінки наслідків зовнішньої політики та не виважених рішень щодо перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності в галузі агропромисловості. Вона не наближається, а навпаки, віддаляється від сучасного світового ринку з властивою йому системою відносин, конкуренції та активним бізнесом під регулюючим правовим і економічним впливом держави.

Штучно прискорити зовнішньоекономічну діяльність, сформувати стратегію і тактику через перехідні стадії – спроба, як довів досвід регулювання імпорту товарів в Україну, безнадійна і згубна для розвитку експортно-імпортних відносин [5].

Зважаючи на сприятливі для сільського господарства природно-кліматичні умови і наявну сировинну базу в Україні, держава стала світовим лідером з вирощування вишні та соняшникового насіння, посідає третє місце з вирощування смородини, четверте з агрусу та картоплі. Входить в десятку виробників грецьких горіхів, гірчиці, кукурудзи, моркви, огірків і корнішонів, жита, капусти, малини, цукрового буряка, ячменю, абрикосу, гороху, рапсу, черешні, насіння льону, соєвих бобів, часнику та пшениці. Проте далеко не всі товари, що виробляють на території України, експортуються, більша частина з них використовується для споживання в межах країни [11]. Головними експортними категоріями України є соняшникова олія, кукурудза, ячмінь, яйця висушені (яєчний порошок), соя, натуральний мед, пшениця та жито [13].

Загалом вивчаючи аграрний сектор України в дослідженні був проведений PESTLE - аналіз країни, оскільки розвиток економіки в Україні дуже тісно пов'язаний з політичною стабільністю, законодавчою базою та впровадженням нових технологій (додаток А) .

З політичної точки зору перевагами для розвитку експортного потенціалу аграрного сектора України є підписання Угоди про асоційоване членство в ЄС та продовження останніх преференцій до 2016 року, а от негативним фактором впливу стає хитка політична система та відсутність економічних науково-обґрунтованих реформ і значний вплив політичних факторів перешкоджає процесу їх впровадження [24].

Економічними плюсами України в аграрному секторі є переважання експорту над імпортом у два рази, проте більшість експортованого товару-сировина, а система логістики і зберігання врожаїв потребує модернізації

матеріально-технічної бази, а саме-елеваторів. Значна державна підтримка США та ЄС своїх національних товаровиробників знижує конкурентоспроможність української аграрної продукції на світовому ринку, а негативний інвестиційний імідж України уповільнює розвиток виробництва.

Земельна реформа в Україні стала основною частиною аграрної реформи.

Законодавча база аграрної реформи перш за все передбачає:

- розділ земельних ділянок, майна, визначення їх частки між працівниками та іншими особами, які мають на це право, з тим щоб приватний сектор став домінуючим;
- приватизацію підприємств переробної промисловості, постачання та збуту сільськогосподарської продукції, машин і механізмів;
- розвиток фермерства;
- розвиток сільськогосподарських товарних фірм;
- лібералізацію цін на сільськогосподарську сировину і продукцію;
- продаж земельних паїв не емітентам країни;

Процес реформування сільськогосподарського виробництва розпочався в різних напрямках. Дане явище закономірне і тільки час збалансує різні варіанти виходу з ситуації та формування правової та законодавчої бази. Аналіз сільськогосподарського виробництва свідчить, що виробничо-технологічні та соціальні структури підприємств за формою і місткістю можуть відповідати вимогам ринкової економіки. Їм притаманний високий потенціал конкурентоспроможності на перспективу, а за економічним змістом вони потребують чіткого реформування, яке буде відповідати нормативно-правовим актам. Аналізуючи процес реформування земельних відносин, відзначаємо, що він проходить у відповідності з існуючою законодавчою базою, також рішеннями обласної Ради народних депутатів.

Головна мета реформування - створення різних форм господарювання, в основі яких є приватний власник землі і майна. Джерелом земель для передачі їх у приватну власність та користування громадян були землі, включені в кооперативних, громадських і державних господарствах [27].

Напрями земельної реформи:

- передача земель у приватну власність для ведення особистого господарства;
- передача земель громадянам для ведення фермерського господарства;
- передача земель у власність і користування підприємствам з різною формою власності;
- проведення протиерозійних заходів;
- впровадження проекту земельної реєстраційної системи та банку земельно-кадастрових даних;

Масова приватизація ускладнила взаємовідносини товаровиробників щодо збуту продукції, передусім з державою. Посередницькі структури, які спочатку активно займалися закупівлею сільськогосподарської продукції та її реалізацією, через надмірний податковий тиск самоліквідувалися або переорієнтувалися на імпорт продовольства. Держава припинила діяльність у цій сфері. Мають місце утримання платежів за продукцію. Закріпитися на внутрішньому ринку власному виробникові стає все складніше.

Внаслідок цього значна частина виробленої продукції, особливо в приватному секторі, не потрапляє до споживача. Отже, аграрна реформа в Україні не доведена до логічного завершення.

Завершено приватизацію підприємств м'ясної, молочної, олійно-жирової та кондитерської галузей. Серед приватизованих – 180 цукрових заводів, що становить 93% від їх загальної кількості. В країні розгорнута робота по реформуванню власності підприємств системи хлібопродуктів. До них належать підприємства борошномельно-круп'яної та комбікормової

промисловості, хлібоприймальні та хлібозаготівельні, а також допоміжні ремонтні, будівельні та інші підприємства, що забезпечують діяльність всієї агро-системи. Загальна їх чисельність – 878 підприємств, у тому числі 204 хлібоприймальні пункти, 91 елеватор, 281 переробне підприємство. Сумарні потужності підприємств дають змогу приймати щодоби 1,3 млн.тонн зерна, очистити 900 тис.тонн та сушити 530 тис. тонн зернових і 270 тис. тонн кукурудзи. Загальна потужність елеваторів забезпечує зберігання 30 млн.тонн зернових [28].

Переробні підприємства здатні повністю забезпечити переробку і фасування зерна, виробництво борошна, круп, комбікормів. Їх середньорічна продуктивність становить 7 млн.тонн борошна та 800тис. круп. Отже з огляду на перспективи розвитку ринку зерна в Україні протягом найближчого часу підприємства системи хлібопродуктів є одними з найбільш привабливих об'єктів для потенційних інвесторів у процесі їх приватизації.

Природа ринкової економіки така, що її основою залишаються закони товарного виробництва, рух капіталу і в тому числі землі як особливої його форми. Проте умови для цього не створені. В сільське господарство надходять обмежені капітальні вкладення. А щоб Україна виробляла конкурентоздатну сільськогосподарську продукцію для зовнішнього ринку, потрібно вкласти в сільське господарство досить велику суму інвестицій. Вона може перевищувати 5 млрд.дол..

На території областей діє 665 нових формувань ринкового типу, з них 366 приватних підприємств; 257-товариств, кооперативів, фермерських господарств. 11216 громадян отримали ділянки в розмірі паю з видачою державного акту. Договори оренди уклали 77 відсотків власників права на земельну частку (пай) [34].

Таким чином, експорт харчових товарів, який значно переважає за обсягами експорт рідкісних сільськогосподарських товарів, спрямований в основному в країни із активно зростаючим попитом на сільськогосподарську

продукцію, також до деяких країн ЄС: Індія (10,19%), Єгипет (8,62%), Іспанія (6,03%), Китай (5,50%), Нідерланди (4,99%), Італія (3,87%), Іран (3,83%), Польща (3,43%) і т.д..

Натомість експорт рідкісних сільськогосподарських товарів більше спрямований до країн ЄС, аніж до східних країн. Так, станом на 2019 рік, структура географічна структура основних країн-імпортерів виглядає так: Польща (19,00%), Румунія (14,90%), Туреччина (10,92%), Китай (7,30%), Німеччина (7,02%), Італія (5,84%), Угорщина (5,69%), Литва (2,94%), Чехія (2,67%), Словаччина (2,29%) і т.д. [20] (Див. рис 2).

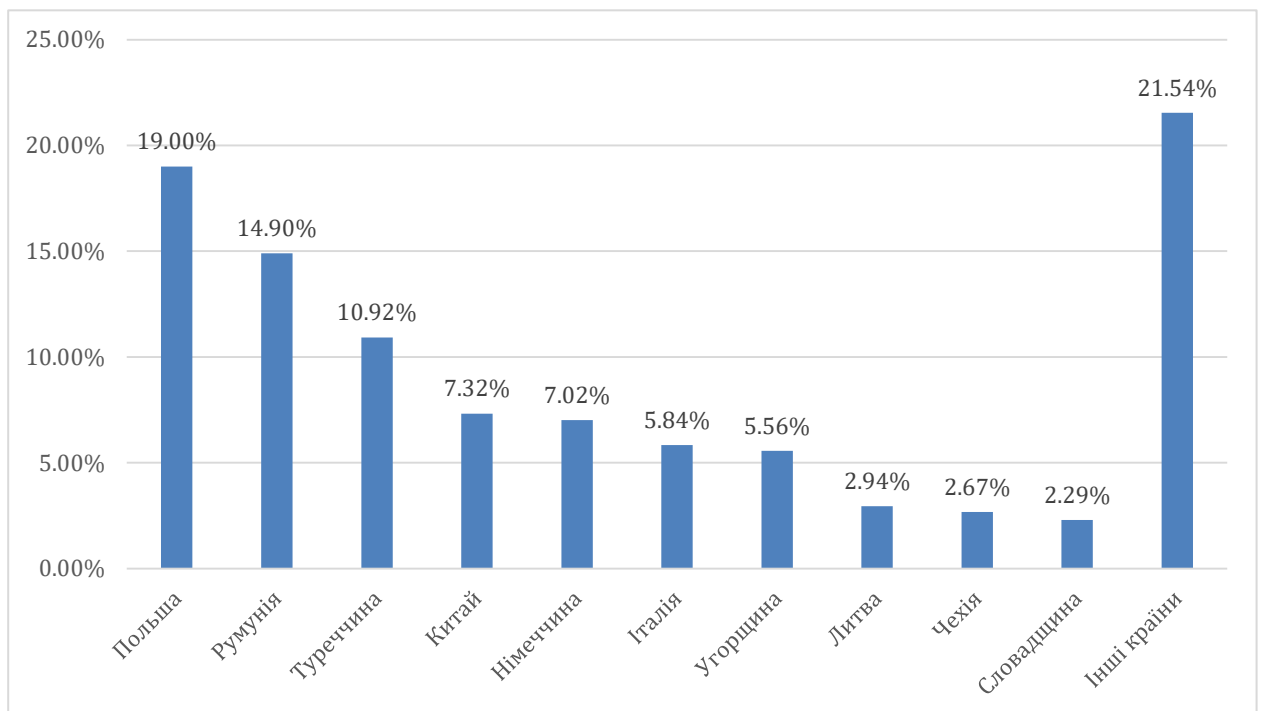

Рис. 2 Структура експорту України [21]

Підсумовуючи, можна сказати, що Україна має достатньо сильні шанси поступово підвищувати свою роль на міжнародному ринку агропромислової продукції шляхом удосконалення аграрної логістики; надання гарантій аграріям, а саме надання аграрних розписок та укладання договорів на поставку у випадках коливань міжнародних цін на

сільськогосподарську продукцію; надання доступних кредитів на розвиток аграрних підприємств; створення програми популяризації вітчизняних товарів на іноземні ринки тощо. 1 жовтня 2017 р. набули чинності автономні торговельні преференції ЄС для України, що вводяться на термін до трьох років, як доповнення до Угоди щодо поглибленої та глобальної зони вільної торгівлі. Даним Регламентом збільшено обсяги сільськогосподарської продукції, яку Україна може експортувати до ЄС згідно з Угодою про асоціацію, без сплати митних зборів. При цьому не слід загострювати увагу виключно на ринку ЄС. Як показала практика, найбільший поштовх національному АПК надав ринок Близького Сходу. В перспективі такою самою вагомою силою можуть бути інші азійські ринки, наприклад: Індія, Китай, Пакистан, Індонезія і т.д. В цих країнах, на відміну від країн ЄС, населення постійно зростає, а потреби в товарах АПК задовольняються не в достатній мірі. Саме тому, налагоджуючи комунікацію з різними країнами, можна адаптуватись до конкретних умов попиту на їх територіях, і також, сформулювати власну стратегію розвитку сектору АПК [7].

Враховуючи прийняті Президентом України і Верховною Радою України заходи щодо звільнення сільськогосподарських товаровиробників від сплати податків, а на подальшому застосування єдиного податку на гектар землі з урахуванням її якості, фермерським господарствам та підприємствам не буде сенсу приховувати від обліку вироблену продукцію.

Тому реформування можна проводити у трьох напрямках.

Перший, коли всі власники є членами колективу, беруть участь у виробництві своєю землею, майном і працею. До них можна віднести існуючі колективні сільськогосподарські підприємства, акціонерні товариства закритого типу, сільськогосподарські виробничі кооперативи.

Економічні відносини між учасниками колективного, кооперативного чи акціонерного формування повинні відбуватися на основі оплати праці за виконану роботу, розподілу прибутку на основі фонди або орендної плати.

Другим напрямом реформування колективних сільськогосподарських підприємств є створення на їх базі приватного підприємства. Керівник КСП може стати власником своєї частки (паю), заснувати приватне підприємство та орендувати в інших членів підприємства земельні частки (паї) і майно [9]. При формуванні таких підприємств слід мати на увазі, що більшість людей, вихованих ідеологією колективної участі у виробництві, поки що не завжди сприяють одного власника.

Третім напрямом реформування є створення нового підприємства кількома власниками, а земля й майно орендуються у їх власників. Цьому напрямку відповідають товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), проте з соціальної точки зору, це теж не досить стабільна система. Він має такі ж проблеми, як і в другому напрямі. Різниця між ними полягає у тому, що там один власник, а в ТОВ – кілька.

Таким чином, найсприятливішими на сучасному етапі будуть формування, в основі яких лежить приватна власність на землю і майно та колективних формах організації виробництва, за яких кожний учасник такої кооперації одержує плату залежно від розміру вкладеного у загальне виробництво капіталу і праці. При цьому не є виключенням і орендні відносини [24].

Висновки до 1 розділу

Експортний потенціал АПК- це важлива складова економіки будь якої країни. До АПК входять 3 великі галузі- це тракторне і сільськогосподарське машинобудування, рослинництво, тваринництво, рибальство та харчова промисловість. Варто зазначити що на сьогодні здійснюються ефективні структурні зміни в агропромисловому комплексі. Збільшується частка першої та третьої сфер. Багато праць присвячено визначенню поняття «експортний потенціал», однак серед зон розвитку залишається створення власного

методу оцінки та обчислення експортного потенціалу вітчизняного підприємства з урахуванням належності його до певної галузі економіки, що може досить динамічно розвинути експортний потенціал країни.

Таким чином, розглянувши наявні в сучасній науковій літературі методи оцінки експортного потенціалу підприємства, можемо констатувати, що єдиної методики обчислення експортного потенціалу на рівні підприємства у вітчизняній науці не існує. У більшості розглянутих методів за основу проведення обчислень беруться можливості підприємства з виробництва продукції за певної забезпеченості ресурсами. Обов'язково враховується не лише обсяг виробленої продукції, але й її конкурентоспроможність (чи у вигляді коефіцієнтів попиту та пропозиції на продукцію, чи як інтегральний показник конкурентоспроможності, або ж як елемент потенціалу зовнішнього ринку, що розглядається як сукупність вимог даного ринку до діяльності підприємства) на окремо розглядуваному ринку збуту [13].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ТА РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

АПК УКРАЇНИ

2.1. Аналіз виробництва та споживання товарів АПК у світі

Основні тенденції в продовольчій та сільськогосподарській торгівлі протягом останніх кількох десятиліть пов'язані з її постійним значенням як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються; її нерівномірний ріст протягом періоду, з бурхливим зростанням у 2005-х роках, за яким послідувала віртуальна стагнація в середині 2015-х та повільне відновлення з тих пір; обвал цін на товари протягом останнього десятиліття; зміна напрямів та товарного складу сільськогосподарської торгівлі; та очікувані зміни на світових ринках, що виникли внаслідок політичних реформ [3].

З початку 2010-х обсяг сільськогосподарської торгівлі, включаючи помірний пояс і тропічну продукцію, а також рибну та лісову продукцію, зріс приблизно на 75 відсотків, а її вартість - із 148 млрд. дол. США до 580 млрд. дол. США в 2020 р.. Оскільки торгівля промисловими товарами зростала швидше, частка сільськогосподарської продукції у торгівлі товарами впала з приблизно на 20 відсотків на початку 2015-х років до приблизно 10 відсотків у 2020 році. Однак цей середній показник приховує набагато більшу

залежність від торгівлі сільськогосподарською продукцією багатьох окремих країн, як експортери, так і імпортери. Приблизно в чверті країн, що розвиваються, частка сільськогосподарського експорту перевищила дві третини загального експорту в середині 2020-х років, тоді як у наступних 20 відсотках частка експорту сільськогосподарської продукції перевищила одну третину. Країни з низьким рівнем доходу залишаються в найбільшій мірі залежними від торгівлі сільськогосподарською продукцією, частіше за все ще покладаючись на один або декілька видів сільськогосподарського експорту, який їм надає основну частину своїх валютних доходів. Сільськогосподарська торгівля менш важлива для країн з високим рівнем доходу, але залишається значним джерелом прибутку від експорту для деяких з них, таких як Австралія, Франція, Нова Зеландія та США.

Близько третини міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією відбувається в країнах Західної Європи. Якщо виключити торгівлю між цими країнами, то Північна Америка, Західна Європа та Азія мають приблизно рівні частки світового експортного ринку, тоді як Азія на сьогоднішній день є найважливішим ринком імпорту. Таким чином можна спостерігати кілька помітних тенденцій. Сюди входять зменшення колись великого імпортного ринку в Західній Європі та перехід його на позиції чистого експорту для ряду товарів, наприклад: зернових, цукру, м'яса. В основному завдяки успіху Спільної сільськогосподарської політики, зростання імпортних ринків у країнах тихоокеанського краю завдяки високому зростанню доходів на основі виробництва, що зберігалось протягом періоду, пов'язаний, але більш загальний перехід в акценті на ринку імпорту з країн із високим рівнем доходу до країн із середнім рівнем доходу, збільшення надлишків ринку в деяких країнах сільськогосподарського експорту та поширення використання експортних субсидій великим промислово розвиненими країнам. Серед регіонів країн, що розвиваються, Латинська Америка та Карибський басейн є великим експортером

сільськогосподарських товарів, тоді як Азія, Близький Схід, Африка та країни з перехідною економікою зараз є імпортерами [6].

Заслуговують на увагу два виміри товарного складу сільськогосподарської торгівлі - горизонтальна диверсифікація за товарами; і вертикальна диверсифікація за рівнем обробки. У міру зростання сільськогосподарської торгівлі відбувся також структурний зсув товарного складу цієї торгівлі від об'ємних товарів до продуктів з доданою вартістю в результаті зростання доходів. Висока вартість торгівлі такими продуктами, як зрізані квіти та тропічні фрукти, стала джерелом зростання експорту сільськогосподарської продукції для ряду країн, що розвиваються.

Розширення сільськогосподарської торгівлі не відбувається рівними темпами за останні два десятиліття, але відобразило вплив низки глобальних потрясінь: демпінг цін на сировинні товари протягом останніх років; Два показники висвітлюють складне середовище сільського господарства та торгівлі в середині минулого десятиліття. По-перше, це був єдиний період, коли торгівля сільськогосподарською продукцією не змогла розширитися швидше, ніж сільськогосподарське виробництво. По-друге, ціни на сировинні товари, які мали тенденцію до зниження у попередні роки, і також впав і попит на них.

Різке падіння світових цін на продовольство протягом останніх років було частковим показником стану безладу на світових ринках, в основному завдяки політиці в розвинених країнах, в якій державний вплив на національний рівень виробництва та споживання, а отже, і торгівлі, знаходився під сильним впливом уряду політики і багато країн ізолювали свої внутрішні ринки від зовнішньої конкуренції [10].

Наразі світове сільське господарство мало змогу реагувати на зростаючий попит на продукцію рослинництва та тваринництва. Незважаючи на те, що між 2000 і 2020 рр. Населення світу подвоїлося, і рівень харчування помітно покращився, ціни на рис, пшеницю та кукурудзу - основні продукти

харчування у світі - впали приблизно на 60 відсотків. Падіння цін свідчить про те, що в усьому світі поставки не тільки йшли в ногу з попитом, але навіть перевершували його. Хоча світовий попит на сільськогосподарську продукцію продовжує зростати, останніми десятиліттями це робиться менш швидко. У період з 2010 по 2019 рік попит зростав у середньому на 2,4 відсотка на рік, але у 2020 році він впав лише до 2 відсотків в зв'язку з глобальною пандемією. Окрім тимчасових факторів (головним чином серед них - зниження споживання в країнах з перехідною економікою впродовж останніх 10 років), існували ще дві стійкі причини уповільнення: темпи приросту світового населення досягли піку наприкінці останніх 5 років - 2 відсотки на рік, а згодом сповільнилися. Зростаюча частка населення світу досягла досить високих рівнів споживання їжі, тому можливості для подальшого збільшення були обмежені. До 2020 рр. 61 відсоток світового населення проживав у країнах, де середнє споживання їжі на людину перевищувало 2700 ккал на добу.

Попит на сільськогосподарську продукцію і надалі буде зростати повільніше. Ці фактори будуть продовжувати впливати на тенденції попиту протягом наступних трьох десятиліть. Наприклад, населення світу продовжуватиме зростати, але менш швидко, зростаючи в середньому на 1,1 відсотка на рік до 2030 року, порівняно з 1,7 відсотками на рік за останні 30 років. До 2017-2020 рр. 61 відсоток світового населення проживав у країнах, де середнє споживання їжі на людину перевищувало 2700 ккал на добу. Як результат, очікується подальше сповільнення майбутнього попиту на сільськогосподарську продукцію - до 1,6 відсотка на рік за період 2015-2018 по 2020 рік і до 1,4 відсотка на 2015-2030 роки. У країнах, що розвиваються, уповільнення буде більш різким, з 3,7 відсотка за останні 30 років до середніх 2 відсотків для наступних 30. Сили, що лежать в основі цього уповільнення, можна побачити на прикладі Китаю, який за останні кілька десятиліть був одним з основних двигунів зростання попиту на

продовольство та сільськогосподарську продукцію у світі та країнах, що розвиваються. До 2015-2020 років китайці досягли середнього щоденного споживання їжі 3040 ккал - лише на 10 відсотків менше рівня в промислових країнах. Протягом наступних десятиліть сукупне споживання їжі в країні збільшиться лише на чверть темпів, які спостерігались за останні десятиліття, тоді як її населення зросте на третину від минулих темпів. Враховуючи величезну чисельність населення Китаю, лише ці зміни матимуть величезний вплив на глобальну ситуацію. У багатьох інших країнах, включаючи деякі найбільші, відбудуться дуже подібні зміни, що ще більше знизять ріст попиту. Середньодобове споживання енергії в їжі на людину все ще нижче 2 500 ккал, рівень, на якому є значні можливості для подальшого збільшення, тоді як її населення зростатиме в середньому понад 1 відсоток на рік протягом наступних років [12].

Дефіцит торгівлі сільськогосподарською продукцією країн, що розвиваються, погіршиться. Традиційно країни, що розвиваються в цілому, мали чистий профіцит у торгівлі сільськогосподарською продукцією. З тих пір тенденція до того, що імпорт зростає швидше, ніж експорт. Сальдо торгівлі сільськогосподарською продукцією країн, що розвиваються, поступово зменшується, поки до 2017 року воно частіше було негативним, ніж позитивним. Найвищий зафіксований дефіцит становив 11 мільярдів доларів США у 2016 році. Ця загальна тенденція маскує складну картину, яка варіюється від товару до товару та від країни до країни. Різке зниження чистого надлишку країн, що розвиваються, у цукрі, олійних і рослинних оліях, наприклад, відображає зростаюче споживання та імпорт у ряді країн, що розвиваються, та наслідки протекціоністської політики у найбільших промислових країнах. Для товарів, що виробляються майже повністю в країнах, що розвиваються і споживаються переважно в промислових країнах, таких як кава та какао, повільне зростання попиту не дозволило поліпшити торговельний баланс країн, що розвиваються. Коливання та, в цілому,

зниження цін, ще більше сприяло виникненню проблеми. За прогнозами на 2030 рік, дефіцит торгівлі сільськогосподарською продукцією країн, що розвиваються, зросте ще більше. Зокрема, чистий імпорт зернових та продуктів тваринництва продовжуватиме зростати досить швидко.

Виробництво буде йти в ногу з попитом, але нестача продовольства зберігатиметься. Детальний аналіз показує, що у всьому світі є достатньо землі, ґрунту та води та достатньо потенціалу для подальшого зростання врожаю, щоб зробити можливим необхідне виробництво. Зростання врожайності буде повільнішим, ніж у минулому, але на глобальному рівні це не обов'язково викликає тривогу, оскільки в майбутньому необхідне повільніше зростання виробництва, ніж у минулому. Однак можливе може стати актуальним лише в тому випадку, якщо політичне середовище сприятливе щодо сільського господарства. У світі у минулому виробники задовольняли ефективний ринковий попит, і існує велика ймовірність того, що вони продовжать це робити [27]. Але платоспроможний попит не відображає загальної потреби в продуктах харчування та інших сільськогосподарських продуктах харчування та інших продуктах АПК, оскільки сотні мільйонів людей не мають грошей, щоб придбати те, що їм потрібно, або ресурси, щоб їх самостійно виготовити. Таким чином, навіть якщо у світі в цілому є достатній потенціал для виробництва, все ще існуватимуть проблеми продовольчої безпеки на домогосподарствах або на національному рівні.

У міських районах продовольча безпека зазвичай відображає низькі доходи, але в бідних сільських районах вона часто невіддільна від проблем, що впливають на виробництво продуктів харчування. У багатьох регіонах країн, що розвиваються, більшість людей все ще залежать від місцевого сільського господарства для продовольства або засобів до існування, але потенціал місцевих ресурсів для підтримки подальшого збільшення виробництва дуже обмежений, принаймні за існуючих технологічних умов.

Прикладами можуть бути напівзасушливі райони та райони з проблемними ґрунтами. У таких сферах сільське господарство повинно розвиватися шляхом підтримки сільськогосподарських досліджень та розширення бізнесу та надання кредитів та інфраструктури, тоді як створюються інші можливості для отримання доходу. Якщо цього не зробити, місцева продовольча безпека залишатиметься широко розповсюдженою, навіть у розпал світового економічного процвітання.

Населення та доходи будуть продовжувати зростати. Моделі майбутнього споживання їжі визначаються зростанням чисельності населення та доходів населення та зміною харчових уподобань. Останні прогнози Організації Об'єднаних Націй (ООН) свідчать про постійне уповільнення темпів зростання населення світу. За середніми прогнозами ООН, 6,1 мільярда людей у 2017 році зростуть до 7,2 мільярда в 2020 році та 8,3 мільярда в 2030 році, спрямувавшись до 9,3 мільярда в 2050 році. Сприйняття триваючого демографічного вибуху помилкове [30]. Насправді минуло багато років з того часу, як у світі пройшли пікові темпи приросту населення - 2,04 відсотка на рік. З тих пір темпи зростання впали до 1,35 відсотка. Очікується, що це ще впаде до 1,1 відсотка в період з 2015 по 2020 рік і до 0,8 відсотка в 2025 до 2030 р. Відповідне уповільнення зростання попиту на їжу відбуватиметься. Абсолютні цифри, що додаються щороку, також перевищують свій пік у 86 мільйонів на рік, досягнутий наприкінці останніх років. Незважаючи на це, поточні щорічні прирости в населенні близько 77 мільйонів все одно становлять майже нову Німеччину щороку. Річні прирости зменшуватимуться лише повільно протягом майбутнього періоду: навіть до періоду 2025-2030 рр. Вони все ще матимуть 67 мільйонів на рік. Лише до середини століття ці прирости суттєво впадуть - до 43 млн. на рік у 2045–2050 рр. Майже всі ці збільшення відбуватимуться в країнах, що розвиваються. До 2030 р. У країнах, що розвиваються, спостерігатимуть суттєві відмінності в темпах приросту населення [29]. Хоча населення

Східної Азії зростатиме лише на 0,4 відсотка на рік, населення країн Африки на південь від Сахари все ще зростатиме на 2,1 відсотка. До 2030 року кожна третя людина, яка додається до населення світу, буде африканцем на південь від Сахари. До 2050 року це зросте для кожної другої людини. Другим важливим фактором, що визначає попит на їжу, є зростання доходів. Остання оцінка Світового банку щодо майбутнього економічного зростання є менш оптимістичною, ніж його попередники, однак вона все ще прогнозує зростання доходів на душу населення на 1,9 відсотка на рік у період з 2015 по 2020 рік, що перевищує 1,2 відсотка, що спостерігався з 2010 по 2014. Те, що станеться із випадками бідності за цим загальним економічним сценарієм, має велике значення для продовольчої безпеки, оскільки бідність та голод тісно пов'язані між собою. Світовий банк підрахував наслідки прогнозів економічного зростання для зменшення бідності до 2025 року. Вони полягають у тому, що: можна досягти мети зменшити вдвічі частку людей, які живуть в умовах абсолютної бідності - що визначається як дохід нижче 1 доларів США на день - до 2025 року порівняно з рівнем 2015 року. Однак навряд чи кількість бідних людей також може бути зменшена вдвічі. Ця тенденція зменшиться з 1,27 млрд. 2015р. До 0,75 млрд. У 2025 р. Значна частина зниження відбудеться через розвиток у Східній та Південній Азії. Зокрема, вже відбулося близько половини скорочення на 400 мільйонів для Східної Азії. Лише в Африці на південь від Сахари, де доходи, як очікується, зростатимуть дуже повільно, очікується зростання кількості людей, що живуть у злиднях, з 240 мільйонів у 2015 році до 345 мільйонів у 2020 році. життя в бідності [19].

2.2. Оцінка експортного потенціалу АПК в умовах глобалізації

Згідно останніх тенденцій в Україні сформувалась експортно-орієнтована модель розвитку економіки, в якій стратегічна роль експорту полягає в тому, що він повинен бути засобом сприяння економічному зростанню інструментом активації нинішніх та потенційних конкурентних переваг з мета подолання відставання від розвинених країн за основними соціально-економічними параметрами. Вступ України до СОТ відкриває нові ринки та можливості збільшення обсягів експорту для українських підприємств. В даний час близько 2/3 міжнародного доброго обігу на собівартість припадає на підготовлену продукцію і лише 1/3 на сировинні товари при посиленні тенденції подальшого збільшення частини готової продукції, зменшення частини сировини у світовому виробництві та міжнародна торгівля. У структурі українського експорту ситуація протилежна, переважає сировина та продукція низького рівня переробки. Тому стає гострою і особливо актуальна проблема розвитку та диверсифікації експортного потенціалу країни, успіхи у вирішенні якої будуть позитивно масштабувати та ефективність участі України в міжнародному поділі праці на умовах посилення глобалізації світової економіки, позитивно вплине на динаміку та пропорції розвитку економіки країни. Формування та реалізація експортного потенціалу є складним і багатовимірним процесом, який охоплює як внутрішні, так і зовнішньоекономічні складові та фактори різнобічної діяльності. Однак є багато конкретних питань щодо сутності експортного потенціалу, методології його оцінки та взаємозв'язку з конкурентоспроможністю країни недостатньо досліджено тощо. Враховуючи це, є здійсненна спроба поглибити розгляд саме цих питань у цьому дослідженні, завершивши його аналіз українського експорту як форм реалізації експортного потенціалу України та на підставі пропозицій щодо його подальшого розвитку [32].

Таким чином, з початку 2018-2019 рр. Загалом було 44,3 млн. тонн зерна вивозиться з України. Світовими лідерами з експорту зерна є Китай,

США, ЄС, Індія, Бразилія, Росія, Аргентина, Україна, Канада та Індонезія. Хоча у нашій країні є значний експортний потенціал, за результатами минулого маркетингового року Україна посідає 8 місце серед провідних країн з виробництва зерна.

Будь-яке сучасне агропромислове підприємство - це складна система, що складається з безлічі взаємопов'язаних одиниць (контроль врожаю, організація праці, матеріально-технічне забезпечення, зберігання, постачання продукції та сировини, складування) та неефективна робота навіть одного з них може мінімізувати результат. Сьогодні такий негативний фактор, що впливає на успіх бізнесу агропромислового сектору України, є низький рівень продуктивності праці та нестача матеріально-технічного забезпечення, а також нестача кваліфікованих кадрів.

Важливим кроком у розкритті експортного потенціалу української сільськогосподарської продукції є аналіз сучасних проблем та пошук шляхів зміцнення конкурентних позицій України в світовому ринку, зокрема за рахунок підвищення продуктивності праці, що є одним із найважливіших критеріїв для оцінки будь-якої економічної системи [18].

Сьогодні головним фактором успіху світових лідерів є не значна кількість природних ресурсів, а високий рівень матеріально-технічного забезпечення. Тому приділяючи особливу увагу питанню технології для зменшення собівартості товару, системи управління в економічно розвинених країнах створили особливі установи для досліджень та постійної модифікації технологій для підвищення матеріально-технічної бази. Саме тому, використовуючи зарубіжний досвід, актуальним питанням є формування власних методів та засобів для оптимізації та стимулювання експортного потенціалу АПК України.

Нарощування і збут експортного потенціалу забезпечує господарську систему експортним доходом і чим гостріші потреби, які здатна забезпечити експортний дохід, тим більші обсяги ресурсів господарська система готова

спрямувати на реалізацію експорту. Відповідно, ефективність такого експорту, націленість та інтенсивність заходів управління експортним потенціалом будуть визначатися через призму цілей, заради яких потрібні валютні інвестиційні надходження [10].

Результати теоретичних досліджень дозволяють визначити експортний потенціал аграрного сектора як реальну або теоретичну здатність економічного суб'єкта виробляти конкурентоспроможні агропродовольчі товари та послуги, використовуючи при цьому як власні, так і запозичені ресурси та реалізувати ці результати виробництва на міжнародних ринках, без шкоди для українського ринку. Зважаючи на це експортний потенціал аграрної галузі України розподіляється на:

- забезпеченості понад 32 млн. гектарів орних земель;
- третині світового чорнозему;
- близько 25 % ВВП України, що забезпечується агропромисловим комплексом;
- наявності кваліфікованої робочої сили;
- сприятливих кліматичних умов та наявності природно-ресурсного потенціалу;
- широка диверсифікації експорту (наприклад, експорт зерна до 90 країн світу);
- продовження торговельних преференцій від ЄС до 2023 року;

Аграрне виробництво завжди було сильною стороною економіки України і сальдо торговельного балансу імпорту та експорту товарів сільського господарства за останні 4 роки було позитивним (табл.2.1). Загалом Україна експортувала сільськогосподарської продукції у 2017 р. на суму понад 16 млрд. дол. США, тоді як імпорт складає лише 6 млрд. дол. США [8].

Таблиця 2.1.

Динаміка зовнішньої торгівлі України товарами сільського господарства у
2017-2020 рр., млрд. дол. США

Рік	Експорт товарів АПК	Імпорт товарів АПК	Сальдо торговельного балансу
2017	12,8	6,3	6,5
2018	17,9	7,5	10,4
2019	17	8,5	8,5
2020	16,7	6,1	10,6

Джерело: сформовано автором [32]

Найбільшу частину експорту аграрного сектора вже протягом трьох років складає рослинництво - 52% на суму понад 8,7 млрд. дол. США, 23% становить експорт жирів та олій рослинного і тваринного походження на суму 3,8 млрд. дол. США (рис. 2.1). Варто зазначити, що з 2017р. по 2020 р. спостерігав щорічний спад експорту цієї групи товарі на 3%, проте в 2017р. він зріс на 2%, що пояснюється високим попитом на соняшникову олію та зменшенням попиту на готові харчові продукти, які склали 19% в 2017 р. (3,1 млрд. дол. США), як наслідок зменшення зовнішньоторговельного обороту з країнами ЄС в результаті всесвітньої пандемії. Експорт живих тварин та продуктів тваринного походження є найменшою категорією в 6% і складає лише 1 млрд. дол. США, що пояснюється попитом на продукцію на вітчизняному ринку та складністю виходу на зарубіжні ринки [15].

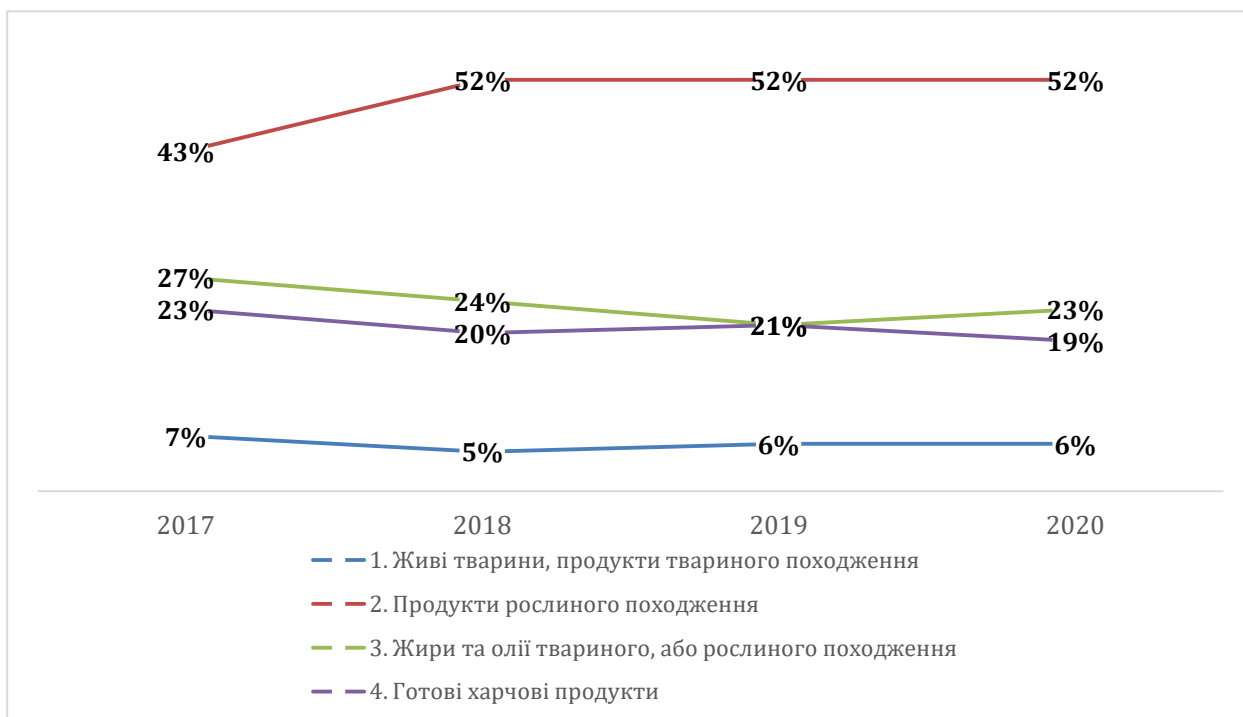

Рис 2.1. Структура експорту товарів АПК України впродовж 2017-2020 рр. [21]

Згідно аналізу можливостей удосконалення експортного потенціалу України. Досить перспективним є удосконалення співпраці з регіоном країн Перської затоки, як стратегічний напрям розвитку експортного потенціалу України. Значення цього регіону для України обумовлюється значним потенціалом для взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва [2], тому що країни Перської затоки в середньому на 90 % залежать від імпорту сільськогосподарської продукції. За даними Світового банку, лише Королівство Саудівська Аравія задовольняє власні потреби на 20%, самозабезпечення ж інших країн не перевищує 10%. Зараз цей регіон активно розвивається, збільшується кількість населення і відповідно збільшується попит на якісні товари харчової промисловості. Арабські країни Перської затоки є одним із найбільших у світі резервуарів вільних капіталів. Це має

сприяти зацікавленості України бути залученою до виробничої, валютно-економічної і торговельної діяльності в регіоні [3]. В дослідженні проведено SWOT-аналіз співпраці України з країнами Перської затоки (додаток В). Проаналізувавши переваги та недоліки відносин України та країн Перської затоки очевидно, що переваг більше ніж недоліків, а ліцензія на продаж товарів спрощується експортним досвідом України на ринку ЄС. Відносно конфліктності регіону, то поділяємо думку з

В. І. Коміренко і О. В. Гончарова, які вважають, що попри балансування у відносинах з Ізраїлем та арабськими країнами, Україна може відіграти важливу роль у мирному процесі на Близькому Сході, зокрема у мирному врегулюванні палестинсько-ізраїльського конфлікту. Залучення української дипломатії може мати позитивний ефект завдяки тому, що в історичному формуванні відносин арабських країн та України ніколи не були проблемними, на відміну від відносин із країнами-метрополіями Францією, Великобританією та США [4].

На Близькому Сході Україна має широкі можливості реалізації своїх сільськогосподарських товарів, які згідно прогнозів можуть бути конкурентоспроможними в вказаному регіоні. В країнах Близького Сходу, а особливо в країнах Перської затоки найбільшим попитом користується курятина, курячі яйця, кондитерські вироби, рослинні олії та маргарин. Найбільш проєкційними, хоч ще і недостатньо сформованими, є напрями експорту риби та молочної продукції, зокрема масла, вершків, сухого молока, сирів та морозива.

Незважаючи на те, що на даному ринку існує такий специфічний вид обмеження, як необхідність сертифікації продукції стосовно того чи відповідає вона нормам халяля і чи може вживатись мусульманським населенням. Втім такі компанії, як Рошен, АВК, ЛакталісУкраїна, Гадяч Сир, ПАТ «Козятинський м'ясокомбінат», Миронівський хлібопродукт, Агропромгрупа «Пан Курчак», Комплекс Агромарс, компанія «Група

Креатив» вже отримали сертифікацію халяль. Більшість з них здійснює поставки на ринок Кувейту, ОАЕЮ, Ємену, Єгипту. Наразі МХП докладає зусиль аби отримати сертифікацію і на ринок Саудівської Аравії [34].

Формуючи персональні експортні стратегії виходу на близькосхідний ринок виробники повинні враховувати, що існує два шляхи імпорту товарів в країни Перської затоки. Перший спосіб реалізується через реекспортні поставки спеціалізованими компаніями Лівану, а інший варіант передбачає сумісне підприємництво з країнами Перської затоки. В цілому Україна має оптимальні кліматичні умови та природні й трудові ресурси для розвитку експортного потенціалу аграрного сектора економіки, але існує ряд проблем. Досить важливий вплив політичних факторів та корупція заважають розвитку та реалізації експортного потенціалу. На даний момент держава може зберегти європейські ринки і географічно розділити ризики на азіатські країни, проте без державного регулювання спроби компаній можуть бути марними, тож удосконалення політичної системи та збереження унітарності держави виходять на перший план в розвитку будь-якого сектора економіки, зокрема аграрного сектору [26].

2.3. Перспективи АПК України згідно прогнозів світового ринку

Агропромисловий комплекс є складовою економіки країни, що включає виробництво сільськогосподарської продукції, їх логістику та переробку. Агропромисловий комплекс також об'єднує галузі, що виробляють засоби праці та сфери послуг та галузі для зберігання, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Сьогодні експорт української сільськогосподарської продукції оцінюється в 18,6 млрд. доларів, що становить 39,4% від загального експорту, а сільськогосподарського виробництва - 10,1% національного ВВП (див. Рис. 2). Україна є провідною країною з експорту соняшникової олії та твердого залишку насіння олійних

культур (шроту) на світовий ринок. Також країна піднялася з третього на друге місце з продажу ріпаку на зовнішньому ринку та увійшла до трійки лідерів з експорту волоських горіхів [7].

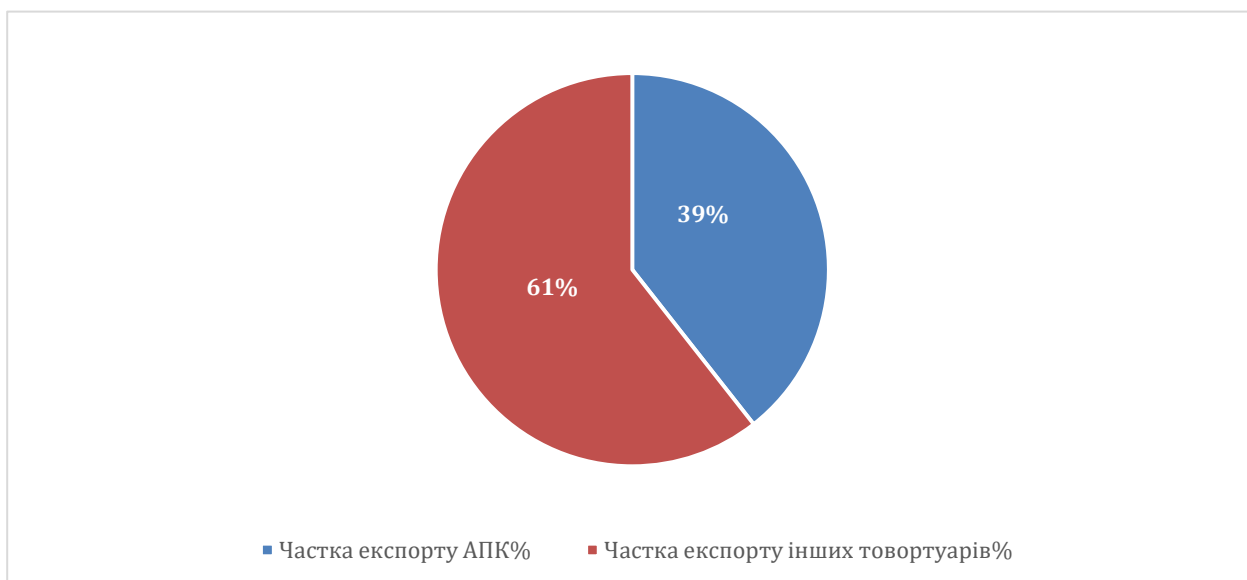

Рис. 2 Частка експорту товарів в Україні [25]

За останні чотири роки Україна збільшила експорт ріпаку на 16%, а сої на 18%. Серед продуктів переробки лідерство досі утримує соняшникова олія, експорт якої за останні 4 роки зріс на 16%. Україна також входить до п'ятірки провідних країн, які експортують сільськогосподарську продукцію до Європейського Союзу. Крім того, Україна посідає перше місце за зростанням імпорту сільськогосподарської продукції з країн ЄС. Із загального експорту продукції агропромислового комплексу України за 2018 та 2019 маркетинговий рік зернові культури становили 38,4%. До десяти найбільших імпортерів українського зерна входять Китай, Саудівська Аравія, Індонезія, Італія, Філіппіни, Марокко та Туніс Таким чином, з початку 2018-2019 рр. Загалом з України експортовано 44,3 млн. тон зерна. Світовими лідерами з експорту зерна є Китай, США, ЄС, Індія, Бразилія, Росія,

Аргентина, Україна, Канада та Індонезія. Хоча наша країна має значний експортний потенціал, за результатами минулого маркетингового року Україна посідає 8 місце серед провідних країн із виробництва зерна. Будь-яке сучасне агропромислове підприємство - це складна система, що складається з безлічі взаємопов'язаних підрозділів (контроль врожаю, організація праці, матеріально-технічне забезпечення, зберігання, постачання продукції та сировини, складування), а неефективна робота навіть одного з них може мінімізувати мету покращення експортного потенціалу АПК [5].

Географічне положення України сприяє врожайності зернових культур і як наслідок- експорту зернових. Основною агрокультурою для експорту України є пшениця та ячмінь. Згідно даних за попередні роки Україна посідає 6-те місце в світовому рейтингу експортерів пшениці. Це дає можливість розвитку експортного потенціалу України, надає велику валютну виручку, сотні тисяч робочих місць. На мою думку і думку інших експертів Україна вже досягла свого максимуму як експортер сировини на світові ринки.

Більш доцільніше буде розвивати переробну галузь для створення товарів з агросировини, які будуть мати додану вартість. Це дасть можливість створення нових робочих місць по всій території України та збільшення податкових надходжень на громади. Це дасть поштовх до розвитку економіки та покращення інфраструктури, а також отримання більшого прибутку з експорту товарів за рахунок доданої вартості на агропродукти.

Зернові культури є однією з найбільших товарних позицій на світовому агропродовольчому ринку, що торгується на багатьох ринках світу, включаючи вітчизняних сільськогосподарських експортерів. Тому певною мірою він, природно, привертає особливу увагу до свого стану та аналізу динаміки розвитку, моніторингу тенденцій та кореляції. Загальновідомо, що основними зерновими культурами у світі є пшениця,

кукурудза та рис, які складають стратегічний продовольчий кошик людства [1]. За експертними оцінками, світове виробництво зерна минулого року склав 2609 млн. тон (включаючи рис шліфований). Це загалом на 2,8 млн. тон менше, ніж у попередньому прогнозі на лютий. Перегляд у бік зменшення майже повністю обумовлений зниженням оцінки виробництва кукурудзи в США і, як правило, відображає загальний спад світового виробництва зерна порівняно з попередніми роками.

Світове виробництво рису в 2021 році, за прогнозами, має досягти 515 мільйонів тон, що на 1,6% вище, ніж у 2020 році, і досягти історично рекордного рівня (табл. 2.2-2.3). За даними зернових в цьому році, згідно з аналізом прогнозних даних експертів, світове виробництво досягне близько 757,4 млн. тон. Водночас річне виробництво перевищить показники минулого року на 4%, але не досягне рекордного рівня 2017 року [4]. Експерти галузі у березні 2019 року також переглянули зменшення оцінки виробництва зерна минулого року. Як результат, прогноз загального споживання зерна у світі у 2019–2020 рр. Був знижений до 2652 млн. тонн, значною мірою завдяки очікуваному скороченню використання кормів основних зернових культур, особливо в США. Однак загалом світове споживання фуражного зерна у 2020-2021 МР буде на 2% вище, ніж у попередньому сезоні, а рис та пшениця можуть зрости відповідно на 0,9% та 0,5%. Обсяг світової торгівлі зерном у 2019–2020 роках досягне близько 413,4 млн. тон, що на 8,2 млн. тон менше, ніж за той самий період 2018–2019 років. П'ять найбільших експортерів зерна у світі - Австралія, Аргентина, ЄС, Канада та США; основними експортерами пшениці є Аргентина, Австралія, Канада, ЄС, Казахстан, Російська Федерація, Україна та США; основними експортерами рису є В'єтнам, Індія, Пакистан, США та Таїланд.

Структура світової торгівлі зерном характеризується майже рівномірним розподілом між кормовими продуктами (кукурудза, ячмінь, сорго, овес та інші культури) та пшеницею, а також невеликою часткою рису.

Згідно з аналізом даних Міжнародної продовольчої організації та Інформаційної системи аграрного ринку, внутрішній експорт зерна на світовий ринок буде рекордним у маркетинговому періоді 2020–2021 років і сягне близько 48 млн. тон, що становить, за нашими оцінками, майже 12% світового показника (табл. 2.5).

Це стало можливим насамперед завдяки формуванню високого запасу зерна на внутрішньому ринку, який становить майже 75 мільйонів тон, завдяки його рекордному врожаю минулого року. Загалом за останні 10 років внутрішній експорт зерна на світовий агропродовольчий ринок зріс більш ніж удвічі, що є вагомим тенденцією його розвитку в контексті глобальної інтеграції сільського господарства після вступу до СОТ у 2008 році [25].

За аналізований період річний попит на зерно у світі зріс у середньому на 30-50 млн. тонн, що відкрило для вітчизняного аграрного сектору економіки значні перспективи збільшення виробництва до 100 млн. тон. Ситуація на світовому ринку зерна в цілому характеризується стійкістю високої валентності цін та їх мінливістю внаслідок змін в економічних умовах, а також внаслідок впливу погодних умов. Середнє значення індексу цін на зерно у лютому цього року становить 169 пунктів, що лише трохи вище, ніж у січні, і на 8 пунктів (4,7%) вище, ніж у тому ж рівні в лютому 2018р.

Нині у світовому сільському господарстві значну увагу приділяють розвитку рисівництва, про що свідчить оголошення Генеральною Асамблеєю ООН 2004 року Міжнародним роком рису. Ініціатива проведення Міжнародного року рису була висунута 1999 року, коли Міжнародний науково-дослідний інститут рису, відреагувавши на зростаючу стурбованість своїх співробітників важливими питаннями, що стосуються вирощування рису, звернувся за співпрацею до FAO (Food and Agriculture Organization –

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН). В історії Генеральної Асамблеї ООН випадок оголошення міжнародного року, присвяченого одній сільськогосподарській культурі, був безпрецедентним. Зважаючи на необхідність вирішення проблеми продовольчої безпеки у Світі, тема Міжнародного року рису – “Рис – це життя” – відображає значення рису як однієї з основних продовольчих культур і побудована на розумінні нагальної потреби в рисових системах для забезпечення продовольчої безпеки, скорочення масштабів бідності.

У рамках Міжнародного року рису рис визначено як центральний елемент, за допомогою якого можна чітко розрізнити рівні розвитку експорту.

Таблиця 2.2.

Кон'юнктура світового ринку зернових культур

Роки	Обсяг виробництва	Пропозиція ціни	Рівень споживання	Продаж	Запаси на кінець періоду	Глобальний показник співвідношення запаси та споживання	Співвідношення запасів основних експортерів для їх використання
2013/14	2249.0	2821.7	2273.0	289.9	546.8	23.6	18.1
2014/15	2340.9	2887.7	2317.3	322.5	566.5	24.5	18.4
2015/16	2294.1	2860.6	2313.2	318.2	558.1	23.1	17.2
2016/17	2526.0	3084.2	2418.8	364.2	636.3	25.5	18.6
2017/18	2572.5	3208.9	2493.7	376.9	711.7	28.3	19.1
2018/19	2541.3	3253.1	2513.6	392.7	734.3	28.6	16.8
2019/20	2612.6	3346.8	2570.6	405.2	772.8	29.6	17.6

Таблиця 2.3.

Світовий ринок пшениці

Роки	Обсяг виробництва	Пропозиція ціни	Рівень споживання	Продаж	Запаси на кінець періоду	Глобальний показник співвідношення запаси та споживання	Співвідношення запасів основних експортерів для їх використання

2012/13	697.8	903.8	694.7	149.0	203.9	29.9	18.8
2013/14	657.0	860.8	683.1	143.4	182.9	26.5	14.9
2014/15	712.8	895.7	690.2	159.5	196.5	27.6	15.7
2015/16	732.4	928.9	712.5	156.3	217.4	30.6	18.4
2016/17	734.3	951.7	710.1	167.0	236.2	32.2	18.0
2017/18	756.9	993.1	734.5	176.3	254.5	34.5	19.9
2018/19	759.4	1014.0	737.8	176.9	275.3	37.1	20.8
2019/20	728.3	1003.6	741.8	171.0	264.7	35.0	17.2

Джерело: сформовано автором [32]

Таблиця 2.4.

Світовий ринок зерна для кормів (зерно кукурудзи, ячменю, сорго, вівса та інших культур)

Роки	Обсяг виробництва	Пропозиція ціни	Рівень споживання	Продаж	Запаси на кінець періоду	Глобальний показник співвідношення запаси та споживання	Співвідношення запасів основних експортерів для їх використання
						Мільйони тон	
2012/13	1159.7	1373.7	1155.1	132.9	220.2	19.1	11.3
2013/14	1148.5	1368.7	1155.8	134.5	218.7	17.7	8.9
2014/15	1318.2	1537.0	1244.1	159.0	273.4	21.2	11.0
2015/16	1345.6	1618.9	1290.1	175.5	325.4	24.9	14.3
2016/17	1314.6	1639.9	1308.9	184.3	331.1	24.8	12.6
2017/18	1353.7	1684.8	1337.0	180.7	349.9	25.5	14.0
2018/19	1391.6	1741.5	1372.5	196.6	361.9	25.8	15.2
2019/20	1365.4	1727.3	1400.5	195.2	324.2	22.6	13.4

Джерело: сформовано автором [20]

Таблиця 2.5.

Ситуація на зерновому ринку України та його вплив на світову торгівлю

М/Р	Виробництво, млн. Тонн	Пропозиція, млн. Тонн	Споживання, млн. Тонн	Торгівля (експорт), млн. Тонн	Торгівля (імпорт), млн. Тонн	Запаси на кінець періоду, млн. Тонн

2012/13	56.412	63.123	29.956	21.827	0.205	11.544
2013/14	45.879	57.423	26.711	23.204	0.176	7.684
2014/15	62.899	70.582	27.255	32.600	0.219	10.945
2015/16	63.653	74.598	26.979	34.850	0.163	12.932
2016/17	59.941	72.873	24.001	39.635	0.179	9.416
2017/18	65.529	74.945	23.196	44.669	0.219	7.300
2018/19	60.827	68.127	22.264	40.071	0.227	6.018
2019/20	69.033	75.051	21.582	47.907	0.246	5.807

Джерело: сформовано автором [32]

З основних зернових культур найбільше подорожчала кукурудза, в першу чергу через вищі котирування експорту в США через занепокоєння щодо затримки її поставок на ринок. Незважаючи на те, що на початку місяця застереження щодо формування пропозиції пшениці підтримували ціни, скорочення торгової активності суттєво вплинуло на їх зниження і врешті призвело до падіння. Індекс цін на рис згідно оцінки експертів залишався стабільним, оскільки низький попит стримував відповідне збільшення цінових котирувань [34].

Для вітчизняних експортерів агропродукції цінова ситуація на світовому ринку на початку січня-лютого 2019 року була досить сприятливою. Зокрема, підраховано, що максимальне збільшення вартості внутрішнього експорту на 1 т продукції було зафіксовано для вівса (90,67 дол. США, або 141,6% до рівня у 2018 р.), Ячменю (33,47 дол. США, або 117,7% минулого року) та пшениці (240,78 дол. США, або 113,5% від рівня минулого року). Ці культури, згідно з аналізом митної статистики за неповний перший квартал 2020 року, були найбільш вигідними для експорту [11].

Аналізуючи сучасний стан логістики в аграрному секторі, слід зазначити, що виникають труднощі в організації та управлінні логістикою. Деякі експерти вважають, що можливість для України стати регіональним логістичним центром у найближчі 10 років майже нереальна. Торговельно-

транзитний потенціал України величезний, але для його реалізації необхідно докласти максимум зусиль не лише для сільськогосподарських підприємств, а й для держави. Основними стримуючими чинниками вони вважають правову невизначеність щодо власності на землю, труднощі з отриманням дозволів на будівництво, бюрократію та корупцію. На думку експертів з практичної логістики, основними факторами, що впливають на діяльність у галузі аграрної логістики сьогодні, є такі:

- кон'юнктура ринку та тенденції, що існують на ринках споживачів, що в свою чергу відображає поточну купівельну спроможність споживачів;

- рівень безробіття;

- інвестиційна привабливість країни та інші макроекономічні фактори;

З іншого боку, рівень послуг у логістиці значною мірою зумовлений якістю інфраструктури, ефективним регулюванням, оподаткуванням, прозорістю митних процедур, системою освіти та навчання, ступенем інтеграції до європейських та світових ланцюгів постачання тощо [3].

Таким чином, підвищення рівня конкурентоспроможності в галузі аграрної логістики та розширення перспектив можна досягти, шляхом:

- реформування аграрного сектору та забезпечення відповідної нормативної бази, що регулює роботу логістичних компаній;

- лібералізація та вдосконалення законодавчих норм з метою наближення їх до найкращих європейських практик; прийняття програми розвитку логістики для аграрного сектору за прикладом провідних країн світу;

- прозорість державного регулювання галузі;

- прийняття відповідної системи фінансування логістики;

Також підвищення рівня конкурентоспроможності в галузі аграрної логістики та розширення перспектив можна досягти, шляхом:

- реформування аграрного сектору та забезпечення відповідної нормативної бази, що регулює роботу логістичних компаній;

Висновки до розділу 2

Таким чином можна підсумувати, що обсяг сільськогосподарської продукції за останні 20 років зріс на 75%, відповідно збільшився і попит на товари сільськогосподарської промисловості. Населення, та доходи будуть збільшуватись. Також варто зазначити, що для України більш притаманна експортно-орієнтовна модель розвитку економіки, в якій стратегічна роль експорту полягає в тому, що він повинен бути засобом сприяння покращення зовнішньоекономічних зв'язків.

З початку 2019 року було експортовано 44,3 млн тон зерна з України. На даний момент Україна посідає 6 місце з експорту сільськогосподарської продукції. Тому можна зробити висновок, що Україна є важливим стратегічним об'єктом на світовому ринку для експорту сільськогосподарської продукції. На нашу думку Україна є основним постачальником сільськогосподарської сировини на світовий ринок. Також варто зазначити що в Україна є важливим стратегічним партнером країн Перської затоки. Експортний потенціал України ще не достатньо реалізований. Серед зон розвитку є: недостатність матеріально технічного забезпечення, концентрація виробництва у центральному регіоні, а також недостача знань та компетенцій для створення переробної галузі, що може дозволити експортувати товари з доданою вартістю.

ВИСНОВКИ

Перехід України до ринкових відносин вимагає в аграрнопромисловому комплексі розробки нових підходів до стратегії аграрної політики, спрямованої на формування продовольчої безпеки країни,

пріоритетність розвитку сільського господарства, докорінну переформування економічних, соціальних та правових відносин в аграрній сфері, свободу підприємництва та конкурентоспроможності. Одним з основних резервів росту ефективності сільськогосподарського виробництва є раціональне використання головного засобу виробництва - землі. Тому капітальні вкладення в сільське господарство в першу чергу повинні бути використані на заходи щодо збереження земель, підвищення родючості ґрунтів, що обумовить зростання продуктивності землеробства і, зокрема, створення стійкої кормової бази тваринництва.

Ряд законодавчих і нормативних актів, що прийняті останнім часом, сприяють розвитку на селі нових форм господарювання, і кожна з них у процесі конкурентної боротьби може довести свої переваги.

Земельні відносини в Україні регулюються чинними законодавчими актами, згідно з якими запроваджені три рівноправні форми власності: державна, колективна і приватна. Саме на приватній формі власності і ґрунтується діяльність селянських (фермерських) господарств як самостійної юридичної одиниці. Розвиток саме цих господарств повинен стимулюватись вільною конкуренцією на ринку з державними і кооперативними підприємствами, бо його основними завданнями, як відомо, є: виробництво, переробка і збут сільськогосподарської продукції; розвиток підсобної діяльності для раціонального використання природних і трудових ресурсів, земельних угідь, поліпшення їх родючості; участь працею або коштами в соціальному розвитку села, де розташоване фермерське господарство.

Держава активно регулює діяльність АПК через механізм цін, оподаткування, кредитну політику, надання субсидій для сільського господарства, шляхом заохочення експорту сільськогосподарської продукції та ін. Слід звернути особливу увагу на зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції (в Україні через погане зберігання втрачається близько 25% всієї продукції).

При проведенні аграрної політики урядовим структурам необхідно перейти від обіцянок підтримки сільського господарства до вжиття реальних заходів для відродження села, яке повинно стати основою національного відродження.

Також, розглянувши наявній сучасній науковій літературі методи оцінки експортного потенціалу підприємства, можемо констатувати, що єдиної методики обчислення експортного потенціалу на рівні підприємства у вітчизняній науці не існує. У більшості розглянутих методів за основу проведення обчислень беруться можливості підприємства з виробництва продукції за певної забезпеченості ресурсами. Обов'язково враховується не лише обсяг виробленої продукції, але й її конкурентоспроможність (чи у вигляді коефіцієнтів попиту та пропозиції на продукцію, чи як інтегральний показник конкурентоспроможності, або ж як елемент потенціалу зовнішнього ринку, що розглядається як сукупність вимог даного ринку до діяльності підприємства) на окремо розглядуваному ринку збуту. Невирішеною ж частиною загальної проблеми залишається створення власного методу оцінки та обчислення експортного потенціалу вітчизняного підприємства з урахуванням належності його до певної галузі економіки.

Також можна зазначити, що в межах співпраці України з іншими країнами, Україна може очікувати залучення іноземних інвестицій, особливо в аграрний сектор. Така торгова співпраця дозволить диверсифікувати структуру експорту вітчизняних товарів сільськогосподарського виробництва, а також розширить експортний потенціал України.

Загалом же Україна має гарні кліматичні умови та природні й трудові ресурси для розвитку експортного потенціалу аграрного сектора економіки, проте існує багато проблем. Значний вплив політичних факторів та корупція перешкоджають розвитку та реалізації експортного потенціалу. Наразі держава може зберегти європейські ринки і географічно диверсифікувати азійські, проте без державного регулювання спроби виробників можуть бути

марними, тож стабілізація політичної системи та збереження унітарності держави виходять на перший план в розвитку будь-якого сектора економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Banks, J. (2017). Quadratic Engel Curves and Consumer Demand. *The Review of Economics and Statistics*, 27: 527–539.
2. Beran J. *Statistical Methods for Data with Long-Range Dependence* / J. Beran // *Statistical Science*. – 2016. – Vol. 7. – № 4. – P. 404-416.
3. Byrne, P.J. (2016). Law Extend to Food Away from Home? *Journal of Food Distribution Research*, 27: 22–32.
4. Carol, M.M. (2018). Life-course influences on the development of a food choice trajectory: a qualitative analysis of fruit and vegetable use. *Journal of Nutrition Education*, 30: 361–370.
5. Connors, M. (2018). Food choice: a conceptual model of the process. *Appetite*, 26(3): 247–265.
6. Engel, J.F. (2019). *Consumer behaviour*. New York: The Dryden Press
7. Falk, L. (2020). Personal, social and situational influences associated with diet changes of participants in an intensive heart program. *Journal of Nutrition Education*, 32: 251–260.
8. Food and agriculture organization of the united nations statistics division // faostat3.fao.org.
9. Francis X. Diebold (2017), *Elements of Forecasting*, 4th edition
10. Gaines, N. (2016). *The repertory grid approach. Measurement of food preferences*. Blackie Academic & Professional. London.
11. Hsu, H. (2019). How Will Rising Income Affect the Structure of Food Demand? *China's Food and Agriculture: Issues for the 21st Century*, Economic Research Service, 775: 10–13.
12. Kahn, M.A. (2005). Evolution of food selection patterns and preferences *CRC. Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 15(2): 129–153.

13. Pearson Higher Education Gaines, N. (2006). The repertory grid approach. Measurement of food preferences. Blackie Academic & Professional. London

14. Randall, E. (2001). Food preferences – their conceptualisation and relationship to consumption. Ecology of Food and Nutrition, 11(3): 151–161

15. Shepherd, R. (2006). A conceptual model of the food choice process over the life course. In: The psychology of food choice (pp. 1–18). ABI Publishing, Wallingford).

16. Solomon, M.R. (2006). Consumer behaviour: a European perspective. UK: Essex. Pearson Higher Education.

17. І.М. Демчак Факторна діагностика умов розвитку оптової торгівлі: папарметри та динаміка / І.М. Демчак, О. М. Бутник // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Зб.наук.пр. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1. – Т.1. – С. 102-108.

18. Аналітичні дослідження оптових цін на продуктових ринках / І.М. Демчак, О.О. Митченко, Г.В. Трофімова та ін. – К.: НДІ Укראгропромпродуктивність, 2017. – 96 с.

19. Бутник О.М. Економіко-математичне моделювання динамічних закономірностей розвитку економічних систем: [монографія] / О. М. Бутник. – Харків: ІНЖЕК, 2013. – 224 с.

20. Варченко О.М. Споживчий попит на цукор в аграрному маркетинзі // Вісник аграрної науки. – 2002.– № 7. – С. 71-72.

21. Витрати і ресурси домогосподарств України 2017 // Державна служба статистики України [Електроний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

22. Долинний Д.М. Дистрибуція. Формування та оптимізація каналів реалізації / В. Тюрменко. – Н.: Носач, 2006. – 133 с.

23. Гончаренко О.М. Підходи до моделювання облікового забезпечення управління підприємством. / О.М. Гончаренко – Режим доступу: http://ej.kherson.ua/journal/economic_06/286.pdf
24. Загорна Т.О. Конкурентна динаміка роздрібної торгівлі: теорія, діагностика, моделювання :[агропромисловість] / Т.О. Загорна. – Київ : вид-во «Ноулідж», 2019. – 463 с.
25. Калінчик М.В. Еластичність попиту на продукти харчування: проблеми, аналіз, харчування. / М.В. Калінчик. – К.: Нічлава, 2005. – 73 с.
26. Климко Г. Н. Основи економічної теорії: політекоомічний аспект / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко, А.А. Чухно. – К. : Вища школа, 2009. – 743 с.
27. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ж.-Ж. Ламбен / Пер. с фр. – СПб. : Наука, 2016. –589 с.
28. Буян І.В. Платоспроможний попит населення. / В.О. Бецик. – М.: Наука, 1976. – 360 с.
29. Методологія моделювання економічної динаміки: [антропромисловість] / Ю.Г. Лисенко, В.Н. Тимохін. – Донецьк : Схід, 2007. – 269 с.
30. Мостенська Т.Л. Особливості формування попиту і пропозиції на ринку харчових продуктів // Економіка АПК.– 2017.– № 1. – С. 113-120.
31. Савченко Т.Г. Генезис теорій економічної рівноваги / Т.Г. Савченко // Економіка і регіон. – 2018. – № 1. – С. 198 – 206.
32. Суворов А.В. Прогнозування доходів і споживання населення / Суворов А.В., Сухорукова Г.М. // Проблеми прогнозування. – 2019. – № 4. – С. 41.
33. Управління торгівлею: регіональний аспект: [монографія] / під ред. В А. Павлової. – Дніпропетровськ: Ун-т А.Нобеля, 2019. – 220 с.

34. Шпичак О.М. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами – витрати, ціни, ефективність. / Шпичак О.М., Свиноус І.В. – К.: ІАЕ, 2018. – 320 с.

Додатки

ДОДАТОК А

PESTLE-аналіз експортного потенціалу аграрного сектора України

Показник	Переваги	Недоліки
Political	- підписання угоди про Асоціацію з ЄС та меморандум про взаєморозуміння щодо Діалогу з аграрних питань між Міністерством аграрної політики та продовольства України і Генеральним Директоратом Європейської Комісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості»; - політика державної підтримки нарощування зерновиробництва; - продовження торговельних преференцій від ЄС до 2016 року; - співпраця з міжнародними інституціями (ФАО та ін.);	- нестабільна політична ситуація в країні; - надмірний вплив політичних факторів; - військова інтервенція з боку Російської Федерації; - відсутність достатнього рівня наукового обґрунтування економічних реформ; - поширення практики вжиття обмежувальних та протекціоністських заходів з боку окремих країн та провідних транснаціональних корпорацій;
Economic	- введення системи аграрних розписок; - фіксований сільськогосподарський податок; - експорт зерна здійснюється до 90 країн світу;	- малоефективна система логістики; - низький рівень державної підтримки; - негативний інвестиційний імідж країни; - низький рівень капіталізації прибутків підприємств; - нецільове використання амортизаційних фондів; - відсутність дієвих механізмів страхування інвестиційних ризиків; - здійснення розрахунків з експортних операцій через офшорні компанії та ухилення від податків;

Social	<p>- понад 14 мільйонів українців проживають у сільській місцевості; - понад 3,6 мільйонів громадян зайняті у сільськогосподарському виробництві; - зростання престижу роботи аграріїв;</p>	<p>розвиток великих агрохолдингів створює ризик збільшення безробіття на селі; - необхідність реформування аграрної науки та освіти, - одна з найнижчих середніх заробітніх плат у галузі сільського господарства</p>
--------	---	---

Продовження додатку А

Technological	<p>- зростання інтересу до виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції, вирощеної за принципом органічного землеробства; - імпорт інноваційної техніки та технологій, що знижує собівартість; - часткова інформатизація сільського господарства;</p>	<p>- відсутність законодавчої бази, що регулює ГМО; - технологічна застарілість більшості підприємств; - переважання екстенсивного способу виробництва сільськогосподарської продукції; - низький рівень ефективності в галузі;</p>
Legal	<p>- державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р.; - стратегії розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 р.;</p>	<p>- низький рівень правового та судового захисту прав інвесторів; - незавершеність земельної реформи; - недостатній розвиток національних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції;</p>
Environmental	<p>- 70% території України займають сільськогосподарські угіддя, понад 17% - ліси і лісовкриті площі; - сприятливий для сільського господарства клімат; - великі запаси чорнозему; - значна забезпеченість водними ресурсами;</p>	<p>- внесення недостатньої кількості органічних добрив; - зменшення родючості ґрунтів за останні 20 років на 3,14%; - повсюдне недотримання сівозмін; - неконтрольоване зниження рівня ґрунтових вод; - дегр</p>

ДОДАТОК В

